

Archeologický výzkum panského sídla v Řesanicích

Ladislav Čapek – Jan Vladař – Jana Richterová – Petr Netolický

V první polovině 80. let 20. století provedli badatelé V. Švábek a J. Úlovec první stavebně-historický průzkum areálu bývalé tvrze v Řesanicích (okr. Plzeň-jih), kterou dnes tvoří dvojice samostatně stojících objektů původního dvoupodlažního paláce, přestavěného v barokní sýpku a v kontextu českých tvrzí unikátní černé kuchyně. Výsledky svého poznání pak publikovali v jednom z čísel Ročenky vydávané Klubem Augusta Sedláčka v Plzni (Švábek – Úlovec 1986, 71-87). Teprve až v roce 2004 se naskytlá příležitost realizace archeologického výzkumu tvrze v souvislosti s rekonstrukcí celého objektu a přilehlého areálu panského sídla iniciovanou soukromým vlastníkem po dohodě s Národním památkovým ústavem, ú. o. p. v Plzni (dále NPÚ Plzeň). Zjišťovací a později systematický archeologický výzkum byl realizován i v následujících sezónách v letech 2005-2010 pracovníky společnosti Archeos, o. s. – pobočka Plzeň a Oddělením záchranných výzkumů při Katedře archeologie FF ZČU v Plzni. Výsledky archeologického výzkumu, ale i rozbory náleзовého fondu (stolní a kuchyňská keramika, kachle, mazanice) přinesly zajímavé zjištění o stavební podobě a významně přispěly k interpretaci vývoje panského sídla ve středověku a novověku.

Tvrz Řesanice. Objekt sýpky a černé kuchyně před rekonstrukcí, v pozadí raně gotický kostel Věch Svatých. Foto J. Vladař (2004).

Poloha a písemné zmínky

Ves Řesanice se nachází v jihovýchodní části okresu Plzeň-jih, 13 km na západ od města Blatné, 13,5 km severně od Horažďovic a 12,5 km jihovýchodně od Nepomuka. Řesanice leží v krajinné oblasti Blatenské pahorkatiny. Průměrná nadmořská výška vsi se pohybuje mezi 500 – 550 m n. m.

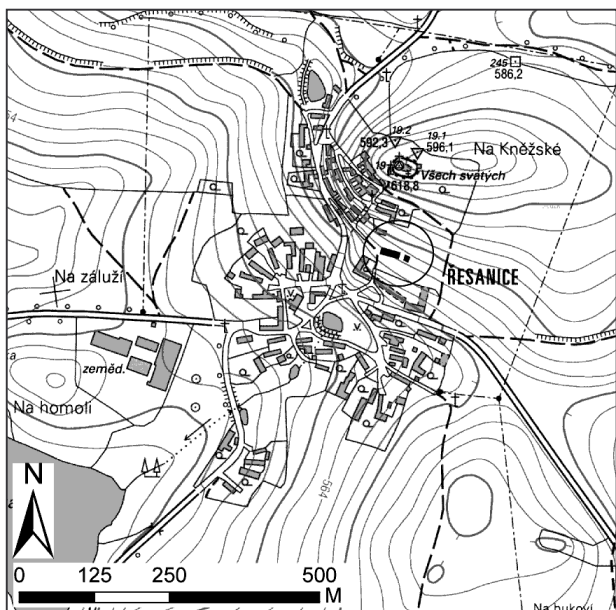
Řesanice jsou v archeologickém povědomí známé především výzkumem raně středověkého kostrového pohřebiště z poloviny 10. – poloviny 11. století, jehož část byla odkryta v 60. letech 20. století jižně od vesnice na rozhraní katastrů Řesanice a Nezďeva (Zeman – Sláma – Buchvaldek 1971, 354-405; Doubová 1990, 38). Na výběžku nad vsí (596 m n.

m.) se nachází raně gotický kostel Věch Svatých z doby kolem poloviny 13. století (Kuthan 1976, 233-234; Švábek – Úlovec 1986; Čechura 2002, 375-380). Druhou nejvýznamnější stojící stavbou ve vsi je objekt panského sídla a přilehlého hospodářského dvora. Tvrz s hospodářským dvorem se nachází na úbočí cca 150 m jižně pod kostelem Věch Svatých v nadmořské výšce 575 m n. m.

První historické zmínky o vsi, která vznikala pod farním kostelem Věch Svatých někdy v průběhu 13. století, jsou poměrně pozdní. Podrobně je rešerše historických pramenů vztahujících se ke vsi, tvrze a kostelu zpracována ve studii V. Švábk a J. Úlovce, proto budou stručně zmíněny pouze ty významnější historické zmínky, které mají bezprostřední vztah k historii a stavební podobě objektu tvrze. První historická zmínka o Řesanicích je z roku 1357, kdy jsou ve výčtu

jmen patronů zdejšího farního kostela zmiňováni Přibík a Vilém z Řesanice: „...Przibiconis et Wilhelmi de Zasanicz...“ (Tingl 1867, 35). Příslušníci drobné šlechty s predikátem z Řesanice, též z Žasanic, drželi pak tvrz od 2. poloviny 14. století a po celé 15. století (Švábek – Úlovec 1986, 77-84). Ve 30. letech 16. století získal Řesanice Jan ze Strojetic, který se roku 1534 uvázal k držení majetku, popsaném v deskách zemských jako: „...w Rzesaniczych twrz, dwuor poplužni s poplužim w miesteczko tudíž a w domy, krczmy...“ (Švábek – Úlovec 1986, 84).

V roce 1542 zdědili majetek jeho synové Václav a Bořivoj, kteří si jej rozdělili, přičemž Bořivoj získal tvrz

Tvrz Řesanice. Poloha a umístění tvrze v rámci dvora v současném intravilánu vesnice Řesanice.

a poplužní dvůr. Bořivojovi synové a jejich další potomci vlastnili tvrz a dvůr až do roku 1678 (Švábek – Úlovec 1986, 84-85). Roku 1678 pak prodal Jindřich Petr ze Strojetic za 8100 zlatých tvrz a dvůr Jáchymu Zdeňkovi Čejkovi z Olbramovic a na Rovné. V prodejní smlouvě jsou uvedeny informace týkající se popisu tvrze a dvora: „...tvrz Rzesanicze a při ni s dworem poplužním dilem od kamene a dilem od drzewa wystaweym, yakžto w swem okrssku gest, s piwowarem, spilkau...“ (Švábek – Úlovec 1986, 85).

V 16. a 17. století pak vlastnili Řesanice a okolní drobné statky zchudlí příslušníci šlechtických rodin, kteří vždy drželi část vesnice, tvrze a dvora a docházelo k častému střídání majitelů. Roku 1700 koupil statek Řesanice Jiří Adalbert Janovský z Janovic za 14 250 zlatých a připojil Řesanice k oseleckému panství se sídlem na zámku v nedalekých Oselcích. Od roku 1700 tedy přestala tvrz plnit své rezidenční poslání. Kolem roku 1800 došlo k radikální přestavbě objektu v barokní sýpku (Švábek – Úlovec 1986, 86).

Popis objektů tvrze

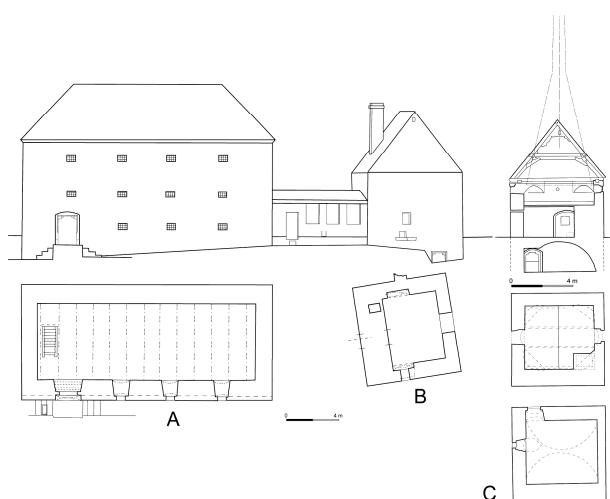
Připomeňme na základě stavebně-historického průzkumu řesanické tvrze od V. Švábka a J. Úlovce v první polovině 80. let 20. století hlavní zjištění o stavební podobě dvou stojících objektů bývalé tvrze, které jsou dnes evidované jako kulturní památka (rejstříkové č. 25696 / 4-440, Oddělení evidence NPÚ v Plzni).

Podle zjištění stavebně-historického průzkumu, větší obdélný objekt třípodlažní barokní sýpky s valbovou střechou o rozměrech 17,5 x 8 m vznikl radikální přestavbou původního trojprostorového pozdně středověkého paláce. Z původní stavby zůstaly zachovány obvodové zdi a otisky po původních klenbách, které se dochovaly na vnitřních stěnách. Druhotně byl až v souvislosti s přestavbou objektu vložen dnešní vstupní otvor sestavený ze dvou částí gotických portálů, a to ze sedlového portálu s okosenou hranou a profilovaného sedlového portálu s přetínavými pruty. V souvislosti se změnou funkce objektu na sýpku došlo k radikální změně zastropení, kdy původní klenební pasy byly nahrazeny trámovými stropy s prkenným záklopem a ve štítech nově upraveného objektu byla zřízena nová sýpková okna (Švábek – Úlovec 1986, 71-73). Nově byly

v roce 2004 a 2006 restaurovány v prostorách sýpky původní omítky, na několika místech i s fragmenty pozdně gotické a renesanční interiérové malby, které se dochovaly zejména ve druhém obytném podlaží (Šindelář 2004, 3-4).

Stavebně-historicky mnohem zajímavější a hodnotnější je samostatně stojící podsklepený a dvoupodlažní objekt kuchyně o rozměrech 7 x 7 m krytý sedlovou střechou. Středověkou podstatu objektu naznačují dva sedlové portály s okosenými hranami, z nichž portál lemující vstup do sklepa je uložen ve zdivu in situ. Sklep objektu je zapuštěn do terénu a zaklenut kamennou valenou klenbou s otisky prkenného bednění (tzv. šalování) a odvětráván sklepním okénkem se žulovým ostěním. Nad sklepem se nachází místnost, která byla původně zaklenuta mohutnými koutovými pasy, které převáděly původní strop interiéru na osmiúhelník, na jehož koruně spočíval osmiboký cihlový dymník. Právě řešení zastropení a pozůstatky očazení dokládají funkci objektu jako unikátní černé kuchyně. Později byla někdy v 18. století v rámci objektu druhotně vystavena v severozápadním koutu cihlová pec se zaklenutým topeništěm a nově řešeným cihlovým komínem. Do nadzemního podlaží objektu bylo později druhotně proraženo několik vstupních otvorů, původní vstup do objektu se nacházel zřejmě na západní straně z komunikačního prostoru paláce (Švábek – Úlovec 1986, 71-73).

Objekt paláce a černé kuchyně jsou dnes jediné stojící plnohodnotné celky původní řesanické tvrze. V souvislosti s přestavbou objektu v barokní sýpku v 19. století došlo k radikální změně celého areálu, kdy v rámci plošných úprav prostoru byly pod umělým navýšením terénu navážkami nivelizovány stopy původního reliéfu a zanikla i původní fortifikační koncepce celého areálu. V této době došlo také k zániku a zasypání příkopu, který obíhal areál tvrze, jehož stopy jsou patrné na mapě stabilního katastru z roku 1837,¹⁾ kde je vyznačena parcela respektující původní průběh zaniklého příkopu.

Tvrz Řesanice. Samostatně stojící objekt paláce-sýpky (A) a černé kuchyně (B) v úrovni prvního nadzemního podlaží. Řez černou kuchyní s rekonstruovaným osmibokým dymníkem (C). Podle kresby V. Švábka a J. Úlovce upravil L. Čapek.

Archeologický výzkum tvrze v letech 2004-2010

Archeologický výzkum tvrze v několika sezónách byl iniciován soukromým majitelem objektu na základě dohody s pracovníky NPÚ Plzeň v rámci příprav projektu celkové rekonstrukce objektu a přilehlého areálu. Zjišťovací a poslé-

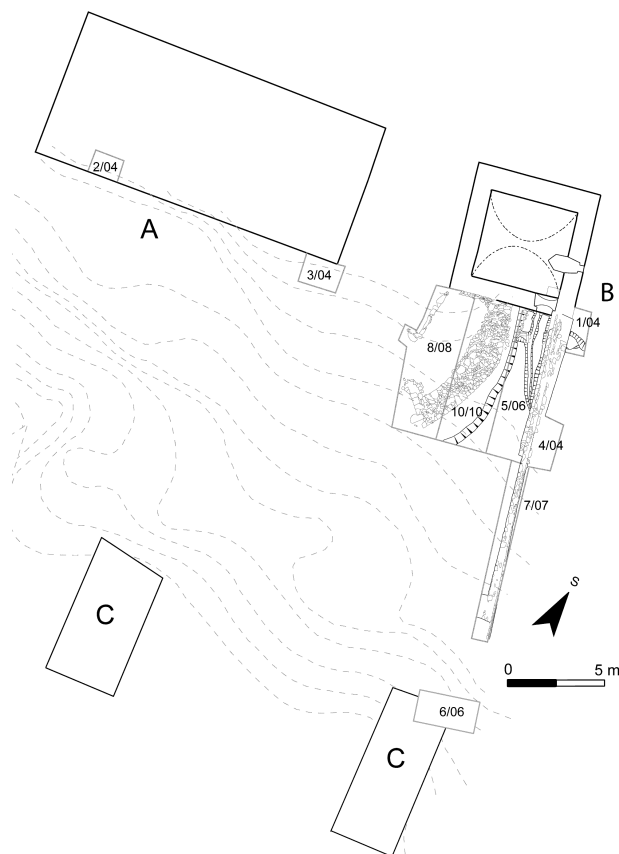
ze systematický výzkum byl realizován společností Archeos, o. s. – pobočka Plzeň (J. Vladař a J. Richterová) a později Oddělením výzkumných projektů při Katedře archeologie FF ZČU v Plzni (L. Čapek a J. Vladař) v podobě několika sondáží s cílem zjištění charakteru a rozsahu případných archeologických situací, zejména v souvislosti s předpokládanými dalšími zděnými stavbami v areálu tvrze, jejichž výsledkem mělo být navržení dalších postupů v rámci celkového projektu obnovy a rekonstrukce objektu. Během výzkumných sezón v letech 2004 až 2010 bylo položeno několik sond, a to jak v jižním průčelí objektu bývalé černé kuchyně, tak i menší sondáže před objektem sýpky (Vladař – Richterová 2004; Vladař – Richterová 2006; Vladař 2010a, 2010b, 2010c). Podrobné výsledky terénního odkryvu byly již samostatně publikovány (Čapek – Netolický – Plzák – Vladař 2014, 473-501) a rovněž se připravuje dokončení souhrnné nálezkové zprávy, která bude uložena v NPÚ Plzeň. Představme proto ve stručnosti a s určitým zobecněním hlavní výsledky terénního odkryvu z let 2004 až 2010.

Archeologický výzkum se svým rozsahem nejvíce dotkl situací před černou kuchyní; jeho záměrem bylo zpřístupnění zasypaného sklepa černé kuchyně pod mocnými stavebními novověkými a recentními navážkami. Nejzásadnější zjištění výzkumu představuje postupné odhalení kamenného zdiva provázaného se středem zdi jižního průčelí objektu, které bylo v konečné fázi výzkumu zachyceno v délce 6,2 m v sondách 8/08 a 10/10. Zdivo šířky kolem 1,5 m složené z lomových kamenů zděných na maltu bylo pečlivě oboustranně lícováno a zapuštěno do souběžného širšího základového žlabu zahloubeného do geologického podloží. Ze základového žlabu pochází větší soubor středověké keramiky. Odhalené zdivo se segmentovitě stáčelo k jihozápadní straně a bylo ukončeno obloukovým výklenkem se dvěma schodovými stupni poněkud nelogicky vysunutými vně zděnou konstrukcí. Výška dochovaného lícovaného zdiva byla cca 0,9 – 1 m, v horní části byla zeď destruována. V sondě 8/08 byla dále odkryta část zdiva délky 3,5 m vybíhajícího asymetricky z jihozápadního nároží černé kuchyně. Mezi oběma zděnými konstrukcemi výzkum odkryl rozsáhlou požárovou destrukci mazanícových otisků společně s četnými zlomky pozdně středověké keramiky a nádobkových kachlů.

U jihovýchodního nároží objektu černé kuchyně byla odkryta v sondách 1/04, 4/04 a 5/06 další oboustranně lícovaná kamenná zeď zděná na maltu, která vybíhala kolmo směrem k jihu do prostoru dvora a byla dokumentována v celkové délce 6,7 m a výšce 1,2 m. Zdivo bylo založeno přímo na skalnatém podloží bez základového vkopu. Na zeď, která byla provázána s nárožím objektu, byla přizděna ještě mladší kamenná plenta šířky 0,4 m, která zpevňovala vstup do přízemí objektu. Ve spodních vrstvách přiléhajících ke zděné konstrukci byla získána pozdně středověká a raně novověká keramiky.

V sondě 6/06, která byla situována na okraji areálu tvrze směrem do prostoru dvora, bylo odkryto pokračování kamenné plenty z nasucho kladených kamenů, a také část zděného sklepa, sklenutého valenou klenbou z cihel. U báze sondy byl zjištěn terénní zlom umělého původu šikmo spadající od východu na západ, se kterým rovnoběžně probíhala šedočerná vrstva přemístěného podloží se zlomky pozdně středověké keramiky.

Drobná sondáž byla realizována i v jižním průčelí paláce a v jeho jihovýchodním nároží. Sonda 2/04, která byla

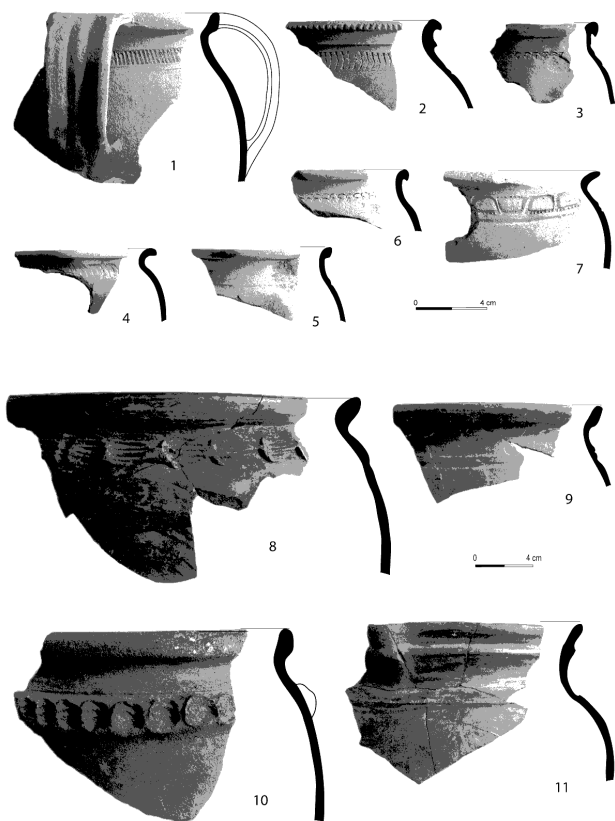
Tvrz Řesanice. Rozsah sond archeologického výzkumu z let 2004-2010 a vyznačení zjištěných konstrukcí. A – palác-sýpka, B – černá kuchyně, C – sklepy hospodářského dvora. Upravil na základě dokumentace Geo.cz L. Čapek.

vyměřena u mladšího vstupu do interiéru objektu s druhotně osazeným pozdně gotickým portálem, ověřila zapuštění základového zdiva stavby v hloubce 2,2 metru od současné podlahy. Zdivo objektu paláce bylo založeno přímo na skalnatém podloží bez základového vkopu. Zásyp sondy byl tvořen recentními zásypy, které obsahovaly množství vápenato-písčitéch omítek pocházejících pravděpodobně z původních stržených kleneb v interiéru paláce během přestavby v sýpku. Ve druhé sondě 3/04 u jihovýchodního nároží se podařilo zachytit kamennou dlažbu z valounů a pod ní vrstvu s vrcholně středověkou keramikou. V sondě se podařilo doložit původní komunikační funkci prostoru mezi objektem sýpky a černou kuchyní. Do tohoto volného prostoru mezi sýpkou a černou kuchyní byla v 50. letech 20. století necitlivým způsobem vložena drůbežárna místního JZD, nyní odstraněná.

Rozbor archeologických nálezů

Nejpočetnější movitý nálezkový fond, který byl získán během archeologického výzkumu tvrze, představuje především soubor kuchyňské, stolní a kamnářské keramiky a nálezy otisků mazanic. Tyto nálezy byly průběžně zpracovány a připraveny k publikaci (Čapek – Netolický – Plzák – Vladař 2014, 482-493; Čapek – Richterová – Vladař 2014, v tisku).

Keramiky. Během archeologického výzkumu tvrze v Řesanicích byl získán početný soubor středověké a novověké keramiky, a také pozdně středověkých nádobkových kachlů. Nálezy kuchyňské a stolní keramiky pocházely především z kontextů a situací odkrytých v sondách před

Tvrz Řesanice. Výběr pozdně středověké keramiky. Sestavil L. Čapek.

objektem černé kuchyně a sýpky-paláce. Kuchaňská keramika byla zhodnocena s ohledem na typologické, morfologické a technologické kvality.²⁾ Pomocí její analýzy a deskripce se podařilo vyčlenit dva hlavní chronologické horizonty (Čapek – Richterová – Vladař 2014, v tisku).

Starší horizont tvoří keramické soubory, které pocházejí z intaktních situací – výplně základového žlabu obvodové zdi vycházející z jižního průčelí černé kuchyně, ve spodních vrstvách sondy 1/04, přiléhajících ke kamenné zdi provázané s jihovýchodním nárožím kuchyně, a také z vrstvy pod valounovou dlažbou v sondě 3/04 u jihovýchodního nároží sýpky. Pro tento horizont je charakteristický výskyt oxidačních keramických tříd s příměsí hornin a písku, dále rezných redukčních tříd a skladba okrajů hrnců typu pravého okruží. Výzdoba je tvořena rytou šroubovicí či jednoduššími variantami radélek. Tento horizont je datován do průběhu 14. století v porovnání s podobnými soubory z nedalekého Nepomuku (srov. Šmejdová – Tetour 2006, 10-12; Postránecká – Procházka 2011).

Mladší horizont tvoří početný soubor keramiky, který se nacházel zejména v prostoru mezi zdmi v sondě 8/08, vyplněném požárovou destrukcí, a také v horních vrstvách sond 1/04 a 4/04. Vedle tenkostěnného redukčního zboží, někdy i s leštěným povrchem se objevovala ojediněle i keramika glazovaná. Okraje horizontu měly typické varianty oválných, přehnutých a podžlabených okrajů. Charakteristická výzdoba pro mladší horizont byly motivy radélek složitějších geometrických motivů. Celkově větší bylo i spektrum keramických tvarů – hrnce a hrnky s uchem, džbány, tvary mís, trojnohých pánví a zvonovitých poklic. Horizont je datován na základě komparace s podobnými soubory zejména z tvrže v Chanovicích a města Horažďovic do 2. poloviny 15. století až přelomu 15./16. století (Tetour 2002,

167-174; Schneiderwinklová 2014, 149-242). Keramické soubory korespondují s přestavbou v rezidenční tvrzi v pozdním středověku. Ostatní keramika pocházela ze vzorkování novověkých (barokních) a recentních navážek a její výpověď je málo reprezentativní.

Za určitý doklad starších sídelních aktivit lze považovat ojedinělý výskyt reziduální středověké keramiky 13. století (vzhůru vytažený okraj, nehtovité vrypy, rytá vlnice). Za průnik keramiky z jiného distribučního okruhu lze považovat ojedinělé nálezy grafitové keramiky z jižních Čech. Jako import se objevily i nálezy kameniny.

Poměrně početně byla zastoupena i kamnářská keramika v podobě nádobkových kachlů s pravouhlym, ale i kruhovým ústím s vnitřním prstencem a vnějším funkčním žlábkováním, která pocházela výhradně z požárové destrukce v sondě 8/08 v prostoru mezi odhalenými zdmi před černou kuchyní. Drobné fragmenty barokních glazovaných kachlů pak byly získány v sondě 6/06 a zřejmě pocházely z kachlových kamen původního paláce, které byly zničeny při přestavbě paláce v sýpku kolem roku 1800 a zřejmě byly záměrně vyhozeny do příkopu.

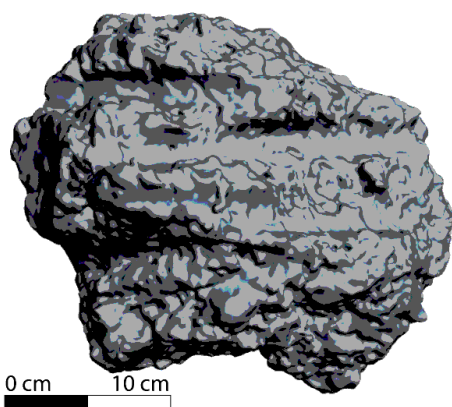
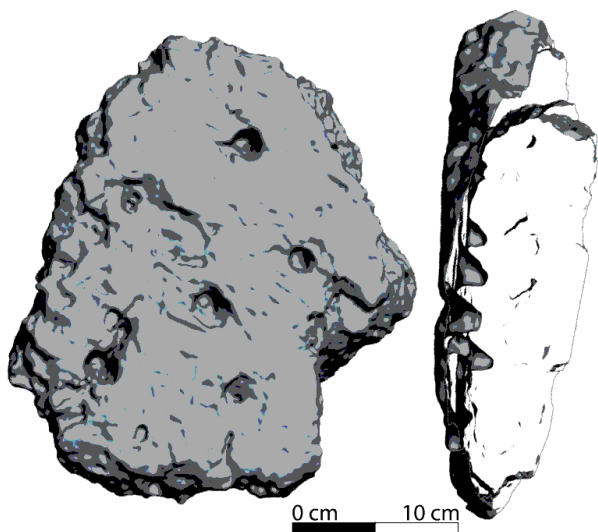
Mazanice. Z archeologického výzkumu tvrže v Řesanicích pocházel i velký soubor otisků mazanic, které byly nalezeny v přemístěné požárové destrukci mezi zděnými konstrukcemi v sondě 8/08 před černou kuchyní. Mazanice byla podrobena detailní analýze a deskripci, přičemž byly rozlišeny jednotlivé otisky dřevěných konstrukcí – otisky kuláčů, tesaných prvků, prutů a jejich vzájemná kombinace (Čapek – Netolický – Plzák – Vladař 2014, 487-493).

Na základě otisků mazanice byly rekonstruovány dvě dominantní stavební a konstrukční techniky, a to hrázdění a roubení. Roubení stěn bylo provedeno pomocí kuláčů větších průměrů. Otisky kuláčů menších průměrů mohly pocházet z povalového stropu nebo z menších roubených hospodářských staveb. Hrázdění charakterizuje křížení tesaných prvků a prutů v různých kombinacích, které tvořily výplň jednotlivých polí. Řada mazanic byla povrchově upravována hlazením, na některých se dochovaly i otisky po kolíčcích, které sloužily k uchycení omazu na roubené stěny, a na některých zlomcích byly zaznamenány i zbytky vápeného nátěru. V jednom případě byl zjištěn i otisk zvfřecí stopy.

Síla a kubatura omazu, stejně tak jako velká variabilita otisků mazanic svědčí o složité dřevohliněné konstrukci, která mohla být i vícepodlažní, či s členěným interiérem. Lze uvažovat o stavbě na roubeném základě a s hrázděnou konstrukcí patra. Část otisků mohla pocházet také ze zateplené vydřevené obytné místnosti v patře původního paláce, tzv. Trinkstube (srov. Rykl 2003, 103, 105; Rykl 2007, 47-50, 59-63; Rykl -Škabrada 2003, 115; Rykl 2012, 189-191). Za zajímavé se nabízí srovnání s rozbořem mazanicových otisků z nedalekého panského sídla v Chanovicích, které vykazuje řadu shodných konstrukčních typů (Tetour 2008, 1013-1035).

Zhodnocení a interpretace výsledků výzkumu

Na základě výsledků výzkumu a rozboru archeologických nálezů lze rekonstruovat stavební a konstrukční podobu tvrže (podrobně Čapek – Netolický – Plzák – Vladař 2014, 493-495). Nejstarší situace byly odkryté v sondách před černou kuchyní. Zděnou konstrukci, která vybíhá přibližně ze středu průčelí a mírně obloukovitě se stáčí směrem k jihozápadu lze považovat za obvodovou zeď starší tvrže.

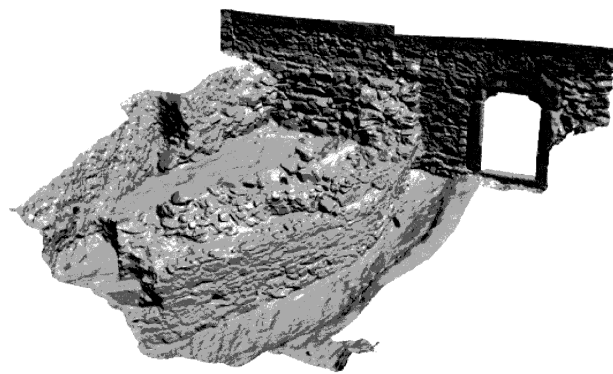

Trojrozměrné otisky mazanic s konstrukčními prvky. Vytvořil J. Plzák.

Zed' byla na základě keramiky ze základového žlabu datována do doby kolem 1. poloviny 14. století. Poněkud nelogické je její ukončení v podobě přízdění mladšího výklenku se schodovými stupni. Lícovaná zed' dochovaná do výšky kolem 1 m byla později v koruně destruována a překryta novověkými navážkami.

Současná s obvodovou zdí je zřejmě i zed' vybíhající z jihozápadního nároží, která je pozůstatkem konstrukce dosud neznámé stavby. V souvislosti s vyplněním tohoto prostoru vymezeném zdmi požárovou destrukcí s redeponovanými mazanicovými otisky, mohla být zed' kamenným základem pro stavbu s dřevohliněnou konstrukcí patra či pater. Další interpretace mazanicové destrukce je její původ z dřevěného obytného patra paláce nebo z vydřevěné zateplené místnosti (tzv. Trinkstube). O tom svědčí i výskyt nádobkových kachlů a keramiky prošlých ohněm společně se strženou dřevohliněnou konstrukcí někdy kolem 2. poloviny 15. století.

Na přelomu pozdního středověku a raného novověku došlo k výstavbě reprezentativního trojprostorového a dvou-podlažního paláce, a také objektu černé kuchyně. Objekt černé kuchyně byl vysunut vně starší obvodovou hradbu, kde přízemí objektu využilo této zdi jako plenty zpevňující přístup do valeně klenutého sklepa s původním pozdně gotickým sedlovým portálem. Archeologicky se podařilo prokázat i využití komunikačního prostoru mezi objektem paláce a kuchyně v podobě valounové dlažby.

3D modelace odkrytých zděných konstrukcí před černou kuchyní. Vytvořil J. Švejnoha, upravil L. Čapek.

Celý areál byl v pozdním středověku a raném novověku ohrazen kamennou zdí vycházející z jihovýchodního nároží černé kuchyně směrem do prostoru dvora. Dataci do tohoto období podporují zejména nálezy pozdně středověké a raně novověké keramiky. Areál tvrze obíhal příkop, jehož průběh je zachycen na mapě stabilního katastru, a jenž byl z části zachycen v podobě terénního zlomu v sondě na okraji areálu. Příkop byl později v souvislosti s úpravou terénu v novověku zasypáván a později do něho byly založeny barokní cihlově klenuté sklepy dvora.

Závěr

Archeologický výzkum panského sídla v Řesanicích odkryl řadu zděných konstrukcí, které svědčí o komplikované stavební podobě tvrze, která při svém založení byla obehnaná kamennou obvodovou zdí a příkopem. Ve vnitřním prostoru areálu tvrze se zřejmě nacházela obytná patrová stavba s výrazným podílem dřevohliněných konstrukcí, jež byla zničena někdy ve druhé polovině 15. století při přestavbě reprezentačního trojprostorového paláce. V této době byla také postavena samostatně stojící černá kuchyně na půdorysu starší stavby. Celý areál byl nově obehnaný subtilnější zíd, která měla spíše symbolický charakter.

Areál panského sídla byl v 18. století poznamenán necitlivými zásahy při přestavbě paláce v sýpku, a také pozdějším využitím hospodářských objektů dvora v 50. letech pro potřeby místního JZD. Úlohou případného dalšího archeologického výzkumu by bylo především zachycení pokračování gotické obvodové zdi, a také zjištění využití prostoru mezi palácem a černou kuchyní. Průběh a pokračování zasypaného příkopu by odhalil až hloubkový geofyzikální a georadarový průzkum.

Poznámky: 1) Mapy stabilního katastru, <http://archivni.mapy.cuzk.cz>, cit. 10. 12. 2013. 2) Podrobně bude zpracování keramiky publikováno v časopise Archeologické výzkumovýzkumy v jižních Čechách roč. 27 (Čapek – Richterová – Vladař 2014, v tisku).

Literatura a prameny: **Dobová, M.** 1990: Příspěvek k počátkům slovanského osídlení Plzeňska. In: Příspěvky k archeologii západních Čech, Zprávy čs. Společnosti archeologické při Čs. Akademii věd, supplément 11. Praha, s. 28-54. **Čapek, L. – Netolický, P. – Plzák, J. – Vladař, J.** 2014: Nové poznatky o stavební podobě tvrze v Řesanicích, okr. Plzeň-jih, *Archaeologia historica* 39/2, s. 473-501. **Čapek, L. – Richterová, J. – Vladař, J.** 2014 (v tisku): Středověká a novověká keramika z archeologického výzkumu tvrze v Řesanicích, okr. Plzeň-jih, *Archeologické výzkumy*

v jižních Čechách 27. **Čechura, M.** 2002: Opevněný kostel v Řesanících. In: *Castellologica Bohemica* 8. Praha, s. 375-380. **Kuthan, J.** 1976: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice. **Postránecká, K.** – **Procházka, J.** 2011: Nepomuk, ppč. 1560/3, 1568/1 (Přesanické náměstí, Plzeňská ulice). Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu při revitalizaci Přesanického náměstí. Nálezová zpráva č. 81/11. ZIP o. p. s., Plzeň. **Rykl, M.** 2003: Příklady vytápění na stavbách 14. století. In: *Svorník 1*. Praha, s. 101-128. **Rykl, M.** 2007: Příspěvek k výzkumu středověkých světnic, Průzkumy památek XIV/2, s. 33-70. **Rykl, M.** 2012: Die Baugestalt zweier unterschiedlicher Festen in Südböhmen um 1490 und ihr folgender Wandel. Zu den Aussagemöglichkeiten der Bauforschung. In: *Adel, Burgund Herrschaften der „Grenze“ Österreich und Böhmen. Beiträge der Interdisziplinären und Grenzüberschreitenden Tagung in Freistadt, Oberösterreich* 26. bis 28. Mai 2011. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich, Folge 34 (Birngruber, K. – Schmidt, Chr., ed.). Linz, s. 187-205. **Rykl, M.** – **Škabrada, J.** 2003: Okna tvrze v Sudkově Dole. In: *Svorník 2*, s. 115-124. **Schneiderwinklová, P.** 2014: Kuchyňská, stolní a užitková keramika. In: *Hůrková, J. a kol. Archeologický výzkum panského sídla v Chanovicích. Klatovy – Chanovice*, s. 142-242. **Šindelář, J.** 2004: Restaurátorský průzkum bývalé tvrze v Řesanících, rkp. uložen v archivu fy NEGEBU, s. r. o. Plzeň. **Šmejdová, M.** – **Tetour, M.** 2006: Nepomuk – Dvorec. Nálezová zpráva o záchranném archeologickém vý-

zkumu při stavbě vodovodní a kanalizační sítě. Nálezová zpráva. ZIP o. p. s., Plzeň. **Švábek, V.** – **Úlovec, J.** 1986: Řesanice, o. Plzeň-jih. In: *Ročenka Klubu Augusta Sedláčka. Plzeň*, s. 71-87. **Tingl, F. A.** 1867 (ed.): *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiecesim I/1. Pragae*. **Tetour, M.** 2002: Doklady hrnčířské výroby v Horažďovicích, okr. Klatovy, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 15, s. 163-175. **Tetour, M.** 2005: Pozdně gotická a goticko-renesanční kachlová kamna ze zámku Chanovice, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 18, s. 211-283. **Vladař, J.** 2010a: Řesanice, objekt bývalé tvrze, záchranný archeologický výzkum, III. etapa, předběžná nálezová zpráva č. j. 16 PI / 2010, archiv Archeos, o. s. – pobočka Plzeň. **Vladař, J.** 2010b: Řesanice, objekt bývalé tvrze, záchranný archeologický výzkum, IV. etapa, předběžná nálezová zpráva č. j. 17 PI / 2010, archiv Archeos, o. s. – pobočka Plzeň. **Vladař, J.** 2010c: Řesanice tvrz, archeologický výzkum – etapa 2010. In: *Archeologie západních Čech 2*. Plzeň, s. 196-198. **Vladař, J.** – **Richterová, J.** 2004: Řesanice, objekt bývalé tvrze – zjišťovací archeologický výzkum, I. etapa. Předběžná nálezová zpráva č. j. 09 PI / 2004, archiv Archeos, o. s. – pobočka Plzeň. **Vladař, J.** – **Richterová, J.** 2006: Řesanice, objekt bývalé tvrze – záchranný archeologický výzkum, II. etapa. Předběžná nálezová zpráva, č. j. 10 PI/2006, archiv Archeos, o. s. – pobočka Plzeň. **Zeman, J.** – **Sláma, J.** – **Buchvaldek, M.** 1971: Pozdně halštatské a slovanské hroby z Řesanice, o. Plzeň-jih, *Památky archeologické* 62, s. 364-405.

Upřesnění polohy a podoby tvrziště Újezd nedaleko Bahýnka

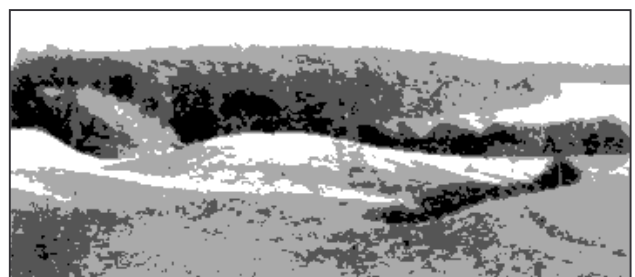
Martin Bartoš

Zaniklé tvrziště Újezd (katastrální území Zdeslavice u Malešova, okr. Kutná Hora), nazývané také podle blízké osady Bahýnko, bylo do odborné literatury uvedeno F. X. Benešem, který je navštívil roku 1840. Při této příležitosti zhotovil jeho plánek a popis, které ale byly publikovány až o půldruhého století později (Sklenář 1998). Na základě těchto zápisků vznikla krátká poznámka o tvrzišti v Heberových Hradech (Heber 1847, 248-249) a v článku o hradě Sion.¹⁾ Z těchto krátkých poznámek pak vychází další práce (Sedláček 1900, 263; Zavadil 1912, 101-102; Kolektiv 1989, 35), aniž by přinášely nové informace. Zavadil (1912, 101) publikoval dosud jedinou známou fotografii tvrziště. Nejrozsáhlejší práci o tvrzišti zpracoval roku 1988 R. Tvrđík (publikována byla až roku 2002), jejímž největším přínosem je upřesnění lokalizace mezitím zaniklého tvrziště, jeho časové zařazení a prokázání jeho souvislosti se zaniklou středověkou osadou Újezd u Zdeslavic. Osada byla osídlena (jak vyplývá z rozboru souboru keramických zlomků z povrchového sběru na poli v místech bývalého tvrziště) v první polovině 13. století a pak po stoletém přerušení opět v 14. až 17. století. V současnosti stojí v prostoru osady jen bývalá hájovna Újezd. Tvrziště bylo dle Tvrđíka (2002) zničeno v 60. letech 20. století. Tvrđíkovy výsledky stručně rekapituluje Úlovec (Kolektiv 2005, 900-901).

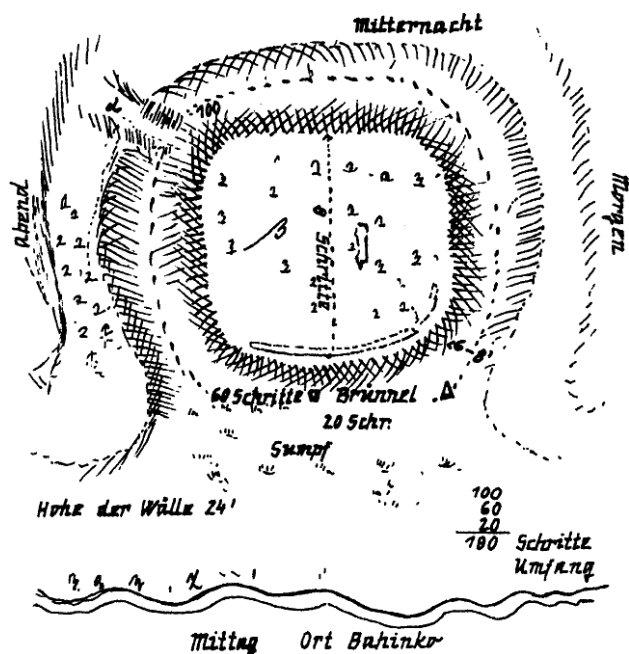
Dosud nejsou známy žádné historické zprávy, které by bylo možné vztáhnout k tomuto tvrzišti. Vývoj majetkové držby v této oblasti podal Sedláček ve svých Hradech v části věnované hradu Sion²⁾ a heslovitě i v Místopisném slovníku (1909, 919). Jím publikované údaje přebírají další autoři.

Beneš nikde neuvádí přesnější polohu tvrziště a Zavadil (1912, 421) ji dokonce lokalizuje nesprávně. Tvrđík, na základě analýzy katastrálních map a rozhovorů s pamětníky, umístil tvrziště asi 250 m severovýchodně od bývalé hájovny Újezd na mírný svah sklánějící se k Zdeslavickému potoku, říčce Vrchlici (zde nazývané „Bahýnka“) a jejich soutoku. V těchto místech je dnes trojúhelníkovité pole vymezené na severu Zdeslavickým potokem (a na něm kdysi ležícími rybníky) a na západě a jihovýchodě cestami vedoucími k severu resp. severovýchodu od hájovny Újezd. Podle starších map zde byly převážně podmáčené pozemky s řadou pramenů a dvěma malými rybníčky. Tvrz se dle Tvrđíka měla nacházet u západního okraje většího z rybníčků, tj. přibližně uprostřed dnešního pole. Poblíž hájovny Újezd a křižovatky cest měla mít střed zaniklá osada. Tvrz ležela na jejím severovýchodním okraji.

Podle Benešova plánu a popisu (Sklenář 1998, 452) měla tvrz téměř čtvercové jádro se zaoblenými rohy a s boky orientovanými ke světovým stranám. Jádro bylo ze tří stran

Jediná dochovaná fotografie tvrziště (Zavadil 1912, 101).

Plánek tvrziště podle F. X. Beneše z r. 1840, překresleno (Sklenář 1998).

obklopeno příkopem a valem. Na jižní straně val chyběl, místo něj se zde nacházela podmáčená plocha (bažina). Výška centrální části tvrziště byla 3° (cca 6 m) a její obvod 100 kroků (cca 70 m). Délka příkopu byla 180 kroků (cca 120 m) a jeho šířka 6 až 9 kroků (cca 4 až 6 m). Výška valu na severní straně byla 24' (17 m – patrně jde o délku svahu vnější strany valu). Na severovýchodní straně byl val prokopán (pravděpodobně až po opuštění tvrže). Ze zástavby stojící v jádru tvrziště byly v roce 1840 patrně jen drobné pozůstatky hradby na jižní straně a pozůstatky nějaké budovy uprostřed – celá plocha byla ale porostlá neprostupným křovím, což znemožňovalo přesnější popis.

Dosud nevyužitým pramenem, který by mohl dále upřesnit lokalizaci tvrziště a jeho podobu, jsou letecké fotografie, které v době vzniku starších prací nebyly běžně dostupné (což ostatně pro historické snímky platí do jisté míry dodnes). V této práci jsou použity snímky z webových stránek <http://www.mapy.cz>. Na těchto stránkách jsou „letecké mapy“ z let 2003, 2006 a novější (datování neuváděno; staženo v únoru 2013). Porostové příznaky jsou nejzřetelnější na nejnovější letecké mapě, zatímco na mapě z roku 2006 nejsou viditelné.

Na leteckém snímku pole ležícího severovýchodně od bývalé hájovny zaujme především světlejší plocha tvaru čtverce se zaoblenými rohy (jádro tvrže), ležící 220 m severovýchodně od bývalé hájovny Újezd. Tato plocha má rozměry přibližně 30 x 30 m a je ohraničena přibližně 5 m širokou a 120 m dlouhou tmavší linií (příkop), za kterou se nachází na západní, severní a východní straně světlejší linie (val), široká v nejužším místě 10 m.

Dalším výrazným porostovým příznakem je tmavá zvládnutá diagonální linie („hlavní“ cesta) o šířce 5 až 10 m, začínající u bývalé hájovny, od které míří k tvrzi, tu obchází po východní a severní straně a pokračuje dále k severovýchodu, kde ve vzdálenosti 170 m od tvrže se větví do tří směrů. Pokračování severním směrem (snad cesta do Chlístovic) je viditelné jen v délce asi 30 m (stejně jako s ním paralelní linie vycházející z „hlavní“ cesty o 30 m východněji). Severovýchodní pokračování cesty lze vysledovat až

k Vrchlici a na ortofotomapě z roku 2006 je viditelné i za ní na poli u Krasoňovic (s touto cestou je paralelní snad mladší cesta do Krasoňovic, zachycená ještě na mapě z roku 1838, procházející o 50 až 80 m jižněji). Třetí směr pokračuje od rozcestí k jihu, tj. k Bahýnku. Tato cesta, rovněž sledovatelná pomocí slabých porostových příznaků, se po 400 m spojuje s dnešní cestou od bývalé hájovny do Bahýnka. Na mapě je rovněž viditelná cesta odbočující u severozápadního rohu tvrziště z „hlavní“ cesty směrem k západu. Po 200 m se napojuje na cestu vedoucí od hájovny k severu. Tato cesta je uvedena na katastrální mapě z roku 1838. Dalším viditelným pozůstatkem cesty je tmavší linie severně od „hlavní“ cesty mezi hájovnou a tvrzí, která z „hlavní“ cesty odbočuje a po 120 m se s ní zase spojuje. Slabými porostovými příznaky je indikována i cesta vycházející severozápadním směrem od bývalé hájovny, zaznamenaná na katastrální mapě z roku 1838.

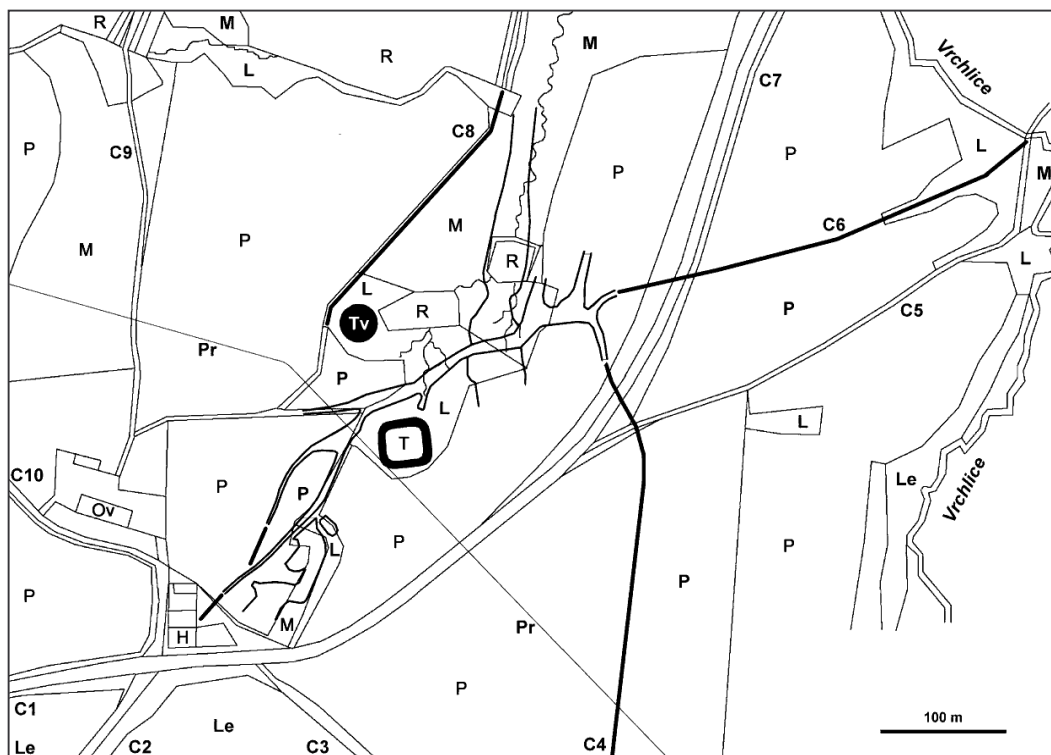

Letecká fotografie části zaniklé osady Újezd s tvrzištěm (<http://www.mapy.cz>, únor 2013). Tmavé porostové příznaky ukazují polohu čtvercového tvrziště (přibližně uprostřed obrázku), které na východní a severní straně obcházela cesta. Bílá plocha nad tvrzištěm je v místech, kde byl větší ze dvou rybníčků. Diagonálně přes obrázek probíhá světlá linie ukazující průběh produktovodu (produktovodu?) narušujícího i prostor tvrziště. V levém dolním rohu je bývalá hájovna Újezd a křižovatka cest.

Velká téměř bílá plocha severně od tvrziště se nachází na místě většího z rybníčků. Menší z rybníčků ležel 30 m severovýchodně od většího rybníčku (střed rybníčků byly 80 m od sebe) na až 30 m široké tmavší linii, která prochází jižním směrem od Zdeslavického potoka přes „hlavní“ cestu až k východnímu okraji tvrziště. Tmavou barvou se projevují i podmáčené plochy mezi hájovnou a tvrzištěm, i když zde nelze vyloučit, že může jít o projev pozůstatků zaniklé vsi (Tvrdek 2002).

Několikanásobná světlá linie, procházející od severozápadu k jihovýchodu a narušující plochu tvrziště, je nejspíš rektentním zásahem. Pravděpodobně souvisí s nějakým produktovodem (produktovody?).

Informace zjištěné z leteckých snímků potvrzují totožnost tvrziště u hájovny Újezd s Benešovým tvrzištěm u Bahýnka. Oba objekty mají stejnou podobu, velikost a orientaci k světovým stranám.

Překreslená katastrální mapa z r. 1838 doplněná o objekty pozorovatelné na základě porostových příznaků. Vysvětlivky: C – cesty; H – hájovna; L – louky; Le – les; M – podmáčené plochy; Ov – ovčín; P – pole; Pr – trasa produktovodu; R – rybník; T – tvrziště; Tv – poloha tvrziště dle Tvrdíka (2002). Směry cest: C1 – Zdeslavice; C2 – Vidlák; C3,C4 – Bahýnko, Bahno; C5,C6 – Krasoňovice; C7 – Krasoňovice, Chlístovice, Týniště; C8,C9 – Chlístovice; C10 – Chroustkov. V současnosti existují pouze cesty C1,2,3,7,9.

Na základě leteckých fotografií a na nich viditelných porostových příznaků je možné zpřesnit lokalizaci tvrziště. Střed jeho pozůstatků leží na souřadnicích N 49°52,291', E 15°12,864' (odečteno pomocí příslušného nástroje na stránkách <http://www.mapy.cz>, podobně byly zjišťovány i délky a vzdálenosti uvedené výše). Nacházelo se tedy asi 70 m jižně až jihovýchodně od polohy navržené R. Tvrdíkem, 220 m severovýchodně od hájovny Újezd a 800 m severozápadně od železniční zastávky Bahno v nadmořské výšce 415 m na mírném svahu klesajícím k soutoku Zdeslavického potoka s Vrchlicí. Asi 10 m východně od jihovýchodního rohu příkopu (tj. na bývalém valu) stojí sloup vysokého napětí.

Další zpřesnění podoby i doby zániku tvrziště by mohly umožnit historické letecké fotografie uložené např. ve Vojském geografickém a hydrometeorologickém úřadu v Dobrušce.

Poznámky: 1) Nedaleko Siona k jihu leží vesnice Bahynka; jest to též zapomenuté bývalé hradní místo, Na hradě zvané; 3° vysoký násyp má 100 kroků v obvodu; 8 kroků široký příkop, v němž voda bývala, jest až dosud k spatření. Strategické opatření hrádku toho bylo dosti důmyslné, neb kolkolem kryly tvrz husté lesy, jen jižní strana byla otevřena, avšak nepřístupná pro množství močálů, náspů, příkop a na něm zdvihací most. Pověst vypráví, že byl i spojen podzemní chodbou se Sionem (Beneš 1875, 216). 2) Zboží Sionské obdržel kněz Bedřich ze Strážnice, tuším, bez zápisu, ale Beneš z Hustřan vyprosil si na ně zápis. Tak ti dva se o ně do r. 1449 přeli. Král Jiří vyvadel zboží Sionské, totiž vsi Chlístovice, Chroustov, Všesoky, Miletice a Újezd buď od Bedřicha nebo kohokoli jiného a zastavil je Alšovi ze Soutic, avšak bez hradíště Siona, na němž hrad míti nechtěl. Po smrti Alšově koupila totéž zboží Klára ze Solopisk, manželka Hertvíka z Nestajova, s Vácslavem synem svým, což král

r. 1466 potvrdil a jim dotčené vesnice znova zapsal. Král Vladislav potvrdil je Vácslavovi r. 1482 a připsal mu životy pro jeho syny. Také Janovi, synu Vácslavovu, přidal týž král r. 1508 jeden život, avšak již roku následujícího prodal Jan Sionské zboží Ctiborovi, Čěnkovi a Oldřichovi bratřím z Pařízku. Tito obdrželi od krále Vladislava milosti, jednu r. 1510, kdež jim peníze připsal na zdělání nových a starých zašlých rybníků, a druhou r. 1514, kdež přidal život Janovi, synu Oldřichovu. Pařízkové drželi dotčené vesnice k Radboři a opanovali také hradíště, jež slove ve všech tehdejších zápisech zámek Sion. Jan prodal Sion r. 1535 Jindřichovi Firšicovi z Nabdína, a připojen ke Zbraslavicům. Roku 1541 prodal Firšic sionské zboží Jindřichovi Špetlovi z Prudic, a drženo k Dobrovítovu. Jiřík, syn Jindřichův, prodal konečně Sion Jindřichovi Voděradskému z Hrušova. Od té doby drženo napřed k Dobřeni a r. 1581 nadobro připojen k Malešovu (Sedláček 1900, 138).

Literatura: Beneš, F. X. 1875: Hrad Sion. Památky archaeologické a místopisné X, s. 207-216; Heber, F. A. 1847: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser V. Praha; Kolektiv 2005: Encyklopedie českých tvrzí III. Praha; Kolektiv 1989: Hrad, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI, Východní Čechy. Praha; Sedláček, A. 1900: Hrad, zámky a tvrže Království českého XII, Čáslavsko. Praha; Sedláček, A. 1909: Místopisný slovník historický Království českého. Praha; Sklenář, K. 1998: Tvrže na Kutnohorsku v zápisníku Františka Beneše. Castellologica Bohemica 6, s. 451-454; Tvrdík, R. 2002: Zaniklá středověká tvrz a vesnice Újezd u Malešova na Kutnohorsku. Kutnohorsko – vlastivědný sborník 5/02, s. 23-31 (studentská práce zpracovaná r. 1988 na Gymnáziu Kutná Hora.); Zavadil, A. 1912: Kutnohorsko slovem i obrazem II/1. Kutná Hora.

Lokalizace tvrze v Úněšově

Petr Rožmberský

Ves Úněšov (okr. Plzeň-sever) se nachází 23 km vzdušnou čarou od středu města Plzně na severozápad, na silnici směr Karlovy Vary. Zdejší tvrz nezaznamenala Encyklopedie českých tvrzí,¹⁾ objevila se však v jiném soupisovém díle, kde se praví, že tvrz neznámé lokalizace je v Úněšově připomínána roku 1391 a zanikla pravděpodobně již v 15. století po připojení Úněšova k Podmoklům.²⁾

Ves Úněšov se v dochovaných písemných pramenech poprvé objevuje k roku 1352, kdy odtud bylo zaplaceno 15 grošů papežského desátku.³⁾ Byla to tedy již farní ves s kostelem. V roce 1365 si úněšovský farář Mikuláš a kozlovský farář Jakub vyměňovali své fary, s čímž ovšem museli souhlasit držitelé tzv. podacího práva (patronátu) ke kostelům, kteří byli zároveň dominantními vlastníky okolních pozemků. Podacím pánem (patronem) úněšovského kostela byl tehdy Jindřich z Úněšova,⁴⁾ první zdejší doložený feudál. K výměně patrně tehdy nedošlo, neboť roku 1371 si úněšovský farář Mikuláš mění místo s pístovským farářem Martinem. Jakožto úněšovská vrchnost s výměnou souhlasil urozený pan Fridrich (tj. Bedřich), rytíř z Vinařic. Toho roku je také zaznamenán v souvislosti s kostelem v některém z Újezdů urozený muž Petr, kněz z Úněšova,⁵⁾ možná příbuzný Jindřicha z Úněšova. Podle Augusta Sedláčka následoval po Jindřichovi roku 1376 Sezema.⁶⁾

V roce 1379 vznikl v souvislosti s vybíráním generální berně berní rejstřík Plzeňského kraje. Z něj poznáváme, že Úněšov byl majetkově rozdělen nejméně na tři díly – Bedřichův, Sezemuňv a Ofky.⁷⁾ Bedřich měl také část Osvracína (okr. Domažlice) a celou ves Tis (dnes zaniklá, u Spankova, 6 km vzdušnou čarou od Úněšova).⁸⁾ Sezemu má Václav Kočka zařazeného v rozrodu Hroznatovců jako syna Sezemy z Vrtby, v letech 1344-1391 na Úněšově.⁹⁾ O Ofce nevíme nic.

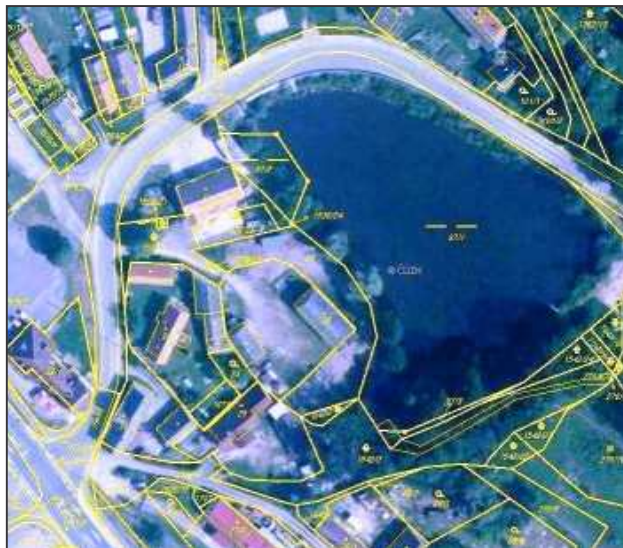
Při další změně osoby faráře v roce 1383 vykonával podací právo v Úněšově jménem krále Jíra, královský lesník.¹⁰⁾ Zdá se, že některý z dílů připadl panovníkovi jako odúmrtí – v úvahu by připadal Ofčin díl, který pak král daroval někomu ze svých oblíbenců za prokazované služby. Při další změně faráře v Úněšově byl patronem Petr z Krašovic,¹¹⁾ podle V. Kočky Sezemuňv bratr.¹²⁾ V roce 1391 pak Petr a Sezema, bratři ze Štěpánovic (zaniklá ves u hradu Vrtby) prodali v Úněšově tvrz, poplužní dvůr a celou ves (mimo jednoho poddanského dvora) s polnostmi, loukami, rybníky, s patronátním právem ke kostelu a se všemi svobodami za 300 kop grošů Buškovi z Klenovic.¹³⁾ A. Sedláček má prodávající bratry za Petra a Sezemu z Vrtby.¹⁴⁾ Bratři evidentně Úněšov, až na jeden selský dvůr, majetkově sjednotili. Tento drobný majetkový díl byl přikoupen někdy později.

Bušek z Klenovic dlouho Úněšov nadržel. Už roku 1399 je patronem v Úněšově Sezema z Pušperka.¹⁵⁾ Ani ten dlouho Úněšov nadržel – roku 1409 jej měl Oldřich Všerubec ze Slavic.¹⁶⁾ Oldřich Všerubec ze Slavic tu byl patronem ještě roku 1435.¹⁷⁾ Podle A. Sedláčka drželi Úněšov bratři Oldřich Všerubec (1409-1435) a Lvík (1416-1448), kteří za husitských válek stáli proti sobě.¹⁸⁾ Možná tehdy byla úněšovská tvrz poškozena a započal její zánik.

V roce 1465 probíhal spor mezi Hrdiborem ze Slavic a Janem Polákem ze Sulislavi z jedné, a Levhartem z Vidzína, Věchem z Úlic a Janem Cehnicí z druhé strany.

Úněšov na císařském otisku mapy stabilního katastru z r. 1839. V severovýchodní části vsi vstupuje do rybníka parcelní č. 35 obklopené parcelami tvořícími okrouhlý útvar – tvrzíště.

Letecký snímek severovýchodní části Úněšova s hranicemi parcel. Uprostřed okrouhlý útvar tvrzíště.

Šlo o to, že někdy Oldřich Všerubec zapsal dluh 300 kop na Úněšově Jindřichovi Zubákovi a jeho dětem a Janovi Polákovi s tím, že jim na požádání dluh vyplatí, ale Levhart s přáteli tvrdil, že Oldřich Všerubec a Lvík ze Slavic byli majetkově neoddělení bratři, a když Oldřich Lvíka ve smrti předešel, Lvík Úněšov „deskami zapisoval“. Soudci prohlásili, že Oldřich Všerubec neměl bez svolení nedílného bratra Lvíka vydat dlužní úpis a dali za pravdu Levhartovi, Věchovi a Janovi Cehnici.¹⁹⁾ Věřitelé místo úroků pobírali výnosy z Úněšova. Lvík však zřejmě po Oldřichově smrti Úněšov

Nádvoří bývalého čp. 11 (stavební parcela č. 35).

Pohled na tvrziště v Úněšově přes rybník.

prodal Levhartovi z Vidžína a jeho přátelům a zapsal jim koupi do desek zemských. Ti se tedy poté stali majiteli Úněšova. Zda zde ještě někdo z nich sídlil na tvrzi, nevíme. Poté, co tvrz ztratila sídelní funkci, byl zrušen i panský poplužní dvůr stojící někde v její blízkosti.

Neznámo kdy byl Úněšov připojen k panství blízkého hradu Podmokly a roku 1530 jej Vilém Podmokelský z Prostiboře prodal Linhartovi Markvartovi z Hrádku k Nekmří. Potom náležel Úněšov k panství hradu Bělá, po třicetileté válce krátce opět k Podmoklům a potom ke statku Krukanice tepelského kláštera.²⁰⁾ Podle A. Sedláčka zde fara zanikla v 16. století,²¹⁾ ale ještě roku 1573 tu byl katolický farář.²²⁾ Za třicetileté války byl Úněšov značně postižen – z 19 usedlostí jich bylo ještě 6 let po válce 11 pustých.²³⁾ Možná fara zanikla za této války. Kostel sv. Prokopa byl roku 1738 radikálně barokně přestavěn, avšak přežil v něm zvon z roku 1487.²⁴⁾

Jak již bylo řečeno, lokalizace tvrze je neznámá. K lokalizaci tvrze v Úněšově byla použita „metoda“, aplikovaná při průzkumu Loketska v Lomnici a Maroltově – srovnání zjištěných okrouhlých tvarů parcel v intravilánech vsí na císařských otiscích stabilního katastru se současnými mapami, leteckými snímky a s výsledky povrchového průzkumu takto vyznačených lokalit.²⁵⁾

Stabilní katastr Úněšova z roku 1839 ukazuje intravilán vsi tvořený usedlostmi situovanými pravidelně kolem prostorné návsi, v jejíž jižní části stojí kostel sv. Prokopa. Pravidelnost zástavby je v severovýchodní části narušena okrouhlým tvarem několika parcel vnikajícím do rybníka. Ústřední prostor tvoří nádvoří na severovýchodě ohraničené obdélnou budovou s drobným rizalitem vystupujícím směrem k rybníku, proti ní stojí taktéž zděné nevelké stavení

Pohled na tvrziště v Úněšově z hráze rybníka.

a na jihovýchodním okraji nádvoří je téměř čtvercový spalný (roubený) objekt. Zbývající stranou vedl na nádvoří atypické usedlosti, tak jako dnes, přístup z návsi. Usedlost nese parc. číslo 35, okolní okrouhlé parcely tvoří zahrady a v nich stojící spalné (roubené) domky.²⁶⁾

Okrouhlý útvar vystupující do rybníka velmi připomíná tvrziště s příkopy a valy (zahrady), na východě chráněné rybníkem. Zemní opevnění, jehož příkop zřejmě mohl být napouštěn vodou z rybníka, bylo patrně již zarovnáno a byly v něm vystavěny novější objekty, ovšem zanechalo „otisk“ ve tvaru parcel. Také je třeba upozornit, že komunikace do Hůrek (směr Dolní Bělá) obcházela roku 1839 pojednávány okrouhlý útvar a rybník po jihovýchodní straně, zatímco dnes po západní a severní straně.

Vlastní místo tvrze je dodnes stavební parcelou č 35 a v přibližně stejných polohách na něm stojí objekty jako v roce 1839 (až na čtvercovou roubenou stavbu). Na severozápadním štitu větší obdélné budovy je patrná stopa po odbouraném nižším stavení, z nějž jsou viditelné i zbytky základů – obdélný objekt z mapy z roku 1839 byl tedy zkrácen. Ani jeden z obou objektů nemá popisné číslo – jsou užívány jako hospodářské budovy (chov koní) a ani objekty, ani nádvoří nebyly v době průzkumu přístupné.²⁷⁾ Stavební parcela čp. 35 patří Štěpánu Hanzlíčkovi.²⁸⁾

Hypoteticky vytvořenou lokalizaci úněšovské tvrze založenou na okrouhlém tvaru parcel potvrzuje zápis v prvorepublikové německy psané obecní kronice. Zápis týkající se opevnění zaniklého za husitských válek říká, že místo, kde stála tvrz (hrad), nachází se ve dvoře čp. 11 majitele Franze Petera. Tentýž našel při novostavbě stájí podzemní chodbu, která vedla proti rybníku.²⁹⁾ V roce 1924 tedy ještě stále existovalo v Úněšově povědomí o poloze někdejší tvrze, které v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva zaniklo – na internetových stránkách obce se uvádí, že tvrz stávala v blízkosti kostela,³⁰⁾ jde však zřejmě pouze o nepodloženou domněnku.

Zbývalo zjistit, kde se v Úněšově nalézalo čp. 11. V dnešní době totiž takové popisné číslo ve vsi neexistuje. Za pomoc děkujeme pracovnícům obecního úřadu v Úněšově, které vyhledaly protokoly o přidělech nových usedlíků po odsunu. K čp. 11, stavební parcela č. 35 Karla a Boženy Popelkových, byly přiděleny vyjmenované polnosti, louky, zahrady a pastviny. Jiným písmem jsou připsáni následující majitelé, Václav a Marie Hanzlíčkovi;³¹⁾ současný majitel je evidentně jejich potomkem. Čp. 11, kde podle tradice měla stát tvrz (podzemní chodba mohla být sklepením), tedy bývalo na stavební parcele čp. 35, kde

na základě okrouhlého tvaru okolních parcel je lokalizována úněšovská tvrz. V případě předpokládaných zemních prací v tomto prostoru bude nutný archeologický dozor.

Poznámky: **1)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí III. Praha 2005. **2)** Karel, T. – Krčmář, L.: Panská sídla západních Čech – Plzeňsko. České Budějovice 2006, s. 263. **3)** Tomek, W. W. (ed.): Registra decimarum papalium. Praha 1873, s. 86. **4)** Emler, J. (ed.): Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim I/2. Pragae 1874, s. 68. **5)** Emler, J. (ed.): Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim I/2. Pragae 1874, s. 68. **6)** Sedláček, A.: Hrad, zámek a tvrz Království českého XIII. Praha 1905, s. 126. **7)** Emler, J. (ed.): Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379. Prag 1876, s. 24. **8)** Citace v pozn. 7, s. 19, 26; Kočka, V.: Dějiny politického okresu Kralovického II. Kralovice 1932, s. 57. **9)** Kočka, V.: Dějiny politického okresu Kralovického I. Kralovice 1930, s. 96. **10)** Emler, J. (ed.): Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim III-IV. Pragae 1879, s. 152. **11)** Citace v pozn. 10, s. 217. **12)** Citace v pozn. 9. **13)** Emler, J. (ed.): Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých I. Praha 1870, s. 541. **14)** Citace v pozn. 6, s. 127. **15)** Emler, J. (ed.): Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim VI. Pragae 1883, s. 4. **16)**

Citace v pozn. 6, s. 127. **17)** Emler, J. (ed.): Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim VIII, IX, X. Pragae 1889, s. 247. **18)** Citace v pozn. 6, s. 135. **19)** Emler, J. (ed.): Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých II. Praha 1872, s. 340. **20)** Sedláček, A.: Místopisný slovník historický Království českého. Praha 1908, s. 927-928; citace v pozn. 6, s. 127. **21)** První cit. v pozn. 20, s. 928. **22)** Tingl, F. A. (ed.): Dekanát Plzeňský, Rokycanský a Klatovský r. 1573. Památky archeologické VII/1866-7, s. 224. **23)** Doskočil, K. (ed.): Berní rula 2 – popis Čech r. 1654 I. Praha 1953, s. 425. **24)** Doskočil, K. (ed.): Berní rula 2 – popis Čech r. 1654 I. Praha 1953, s. 425. **25)** Karel, T. – Knoll, V. – Krčmář, L.: Nově objevené tvrzíště v Maroltově, Hláska XXI/2010, s. 1-2; Karel, T. – Knoll, V. – Krčmář, L.: Příspěvek k panským sídlům v Lomnici, Hláska XXI/2010, s. 11. **26)** <http://archivnimapy.cuzk.cz/>. **27)** 11. 9. 2014, P. Rožmberský – P. Mikota. **28)** <http://nahliznidokn.cuzk.cz> – 15. 9. 2014. **29)** Státní okresní archiv Plzeň-sever v Plasích, fond AO Úněšov č. 163, Úněšov obecní kronika 1924-1937, „J. Gedenkbuch der Gemeinde Anischau“. Za překlad děkuji PhDr. Z. Gersdorfové. **30)** <http://www.unesov.cz/informace-o-obci/historie> - 6. 9. 2014. **31)** Archiv obecního úřadu Úněšov.

Děčínská tajemství

Karel Pokorný

Zámku v Děčíně se též říká „kasárna“. Jednak jimi býval, a také se nelíbivé objekty samé okno a hodinová věž, kasárnám podobají. Původní gotický hrad střežil křížovatku cest a vodní trasu, ale byl budován s vědomím, že sousedící dva kopce ho převyšují, což byla již tenkrát nevýhoda z důvodu obranného (vzpomeňme, jak do Karlštejna při jeho obléhání praly z okolních kopců bombardy a praky). Objekt prošel všemožnými představami a minula ho jen novogotika. Zažil toho v průběhu historie hodně, a je třeba zmínit fakt, že má snad nejrozsáhlejší hradní podzemí u nás. Může konkurovat hradům Egeru v Maďarsku a Rheinfelsu v Německu. Velkým překvapením pro historiky podzemí jsou pod děčínským zámkem dochované gotické, renesanční a barokní prvky.

Přestože na děčínském zámku působila od roku 1932 armáda československá, pak německá, potom zase naše lidová, od roku 1968 sovětská a roku 1991 získalo zámek město Děčín.¹⁾ Nejhůře se zde k objektu zachovala armáda sovětská. Když se z našeho okupovaného státu stahovala, zachovala se jako na dobytém nepřátelském území. Odesli, co se dalo, včetně dveřních zárubní, okenních klíčků, kovaných zábradlí, historické první brány. Zůstal po nich nepředstavitelný chlív, jedno spadlé zámecké křídlo, zatlučené okenice, olejovými sokly překryté historické malby. Pro historiky je nerozchoditelné asfaltem překryté historické nádvoří. To není o politice, ale o kultuře. Po získání zámku do majetku města začala postupná rekonstrukce zchátralého objektu; v současnosti je opravena téměř celá hlavní zámecká budova, východní křídlo slouží jako pobočka Oblastního muzea Děčín, severní křídlo využívá Státní okresní archiv.²⁾

Nezmapovaná sklepení, kdysi průchozí, by byla těžko přehledná, ale dnes jsou vodítkem jednotlivé vstupy z páteřní suterénní chodby (envelopy). V paměti ulpí hlavně pětipa-

trové sklepení ve skále nad řekou, kde na zdech na věčné časy zůstávají v azbuce ryté nápisy, odkud ten či onen mladec pocházel. Daleko starší jsou nápisy německé, upozorňující v tom bludišti na jednotlivé ošetřovny a sály. Nápisy vojínů českých pak jsou veskrze vulgární. Sklepy ve skále mají kamenné „šíny“ na sudy a nejspodnější patro je již téměř na úrovni řeky a sloužilo jako lednice. Sklon velmi příkrých schodů je nebezpečný, zejména po navlhnutí.

Nejzajímavější je podzemí gotické, nacházející se pod nejstarší částí zámku. Nalézá se zde též původní studna, kterou obtáčí nízka a úzká chodbička s portálkem, který umožňoval odběr vody z nitra hradu. Studna je dnes bez vody. Pramen se mohl buď ztratit, nebo po zavedení barokního vodovodu přestalo být o ni pečováno a stala se odpadní jámou. V parku pod hradem je zanesený a vegetací pokrytý

Chodba ze studny v děčínském hradu (foto J. Ociepka 2013).

Vlevo schodiště z centrální chodby, vpravo vstup do dalších pěti pater (toto a další foto Kamil Pokorný 2009).

První patro s šínami na sudy a členové společnosti Agartha.

Vstup do třetího patra.

Čtvrté patro děčínského podzemí.

Páté patro a autor příspěvku.

Tubus studny se stupačkami, které tam měla umístit německá armáda.

vstup do chodby, vedoucí do nyní z poloviny zasypaného studničního tubusu, který původně dosahoval až k úrovni nedaleké řeky.

Milovníky romantiky a tematiky tajných chodeb ale zchladí informace, že tuto chodbu prý vybudovali až za války Němci, aby štáb měl v případě potřeby kudy utéci. Druhá verze tvrdí, že chodba a sklepení, do kterého se studnou muselo vystoupat po novodobých stupačkách, mělo sloužit jako kryty pro obyvatelstvo v případě bombardování. Není moc pravděpodobné, že by německé velení prozrazovalo a umožňovalo vstupy pod hrad civilnímu obyvatelstvu, nemluví o tom, že chodba v parku je od městské zástavby daleko, a lidé by se zde při náletu mohli shromažďovat jen po jednom a velmi pomalu. Tajná ta chodba ale byla, nezávis-

le na datu jejího zbudování, protože špioni vždy měli oči všude a vyslat nebo přijmout nepozorovaně posla, bylo žádáno v každé době. Tajnou se také stala po okupaci hradu Sovětskou armádou v roce 1968, kdy tudy do sklepení lezli děčíňští kluci a zásobovali se ve skladech vším, od konzerv až po plynové masky a další výstrojní součásti. Potom s tím mezi sebou obchodovali a kromě Rusů o tom věděl celý Děčín.

Průzkum děčínského podzemí provedla v roce 2009 společnost Agartha (tři členové) ve velkém spěchu. Byla pořízena pouze fotodokumentace, která je zde prezentována. V současné době je podzemí asanováno a není možno jej kvůli zaměření znovu navštívit.

Poznámky: 1) http://www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/historie-zamku-&obr=6 2) viz pozn. 1.

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

Barokní dveře z Pušperku

Petr Kastl

Pozůstatky hradu Pušperku (okr. Klatovy) se nachází na vrcholové partii dnes hustě zalesněného stejnojmenného vrchu, který je součástí geomorfologického okrsku Poleňská pahorkatina. Do psané historie vstupuje hrad tohoto jména poprvé v roce 1264, v predikátu purkrabího pražského hradu, Jaroše ze Slivna a Poděhus. Tento rod zde působil do 30. let 14. století. V následujícím období přechází Pušperk do rukou jedné z větví Hroznatovců. Roku 1378 se stává držitelem Pušperka lovcí královských lesů na Dobříš, Ctibor Tlam, který je zároveň majitel nedaleké tvrze v Únějovicích.¹⁾

Roku 1390 přechází jako odúmrť zadlužené pušperské dominiium na krále Václava IV., který jej obratem prodává bratrům Bohuňkovi a Renvaldovi z Ústupenic. Ve smlouvě z roku 1447 mezi Ofkou z Ústupenic a Jetřichem z Čiremperska se uvádí hrad Pušperk jako pustý a zbořený. Na základě této informace se můžeme domnívat, že hrad byl někdy v období husitských válek dobyt a pobořen.²⁾ Od roku 1472 se uvádí jako držitel hradu Břeněk z Ronšperka, ale je pravděpodobné, že hrad, který byl v tomto období opraven, držel již dříve. Nicméně existence tohoto hradu, jako vojenského opěrného bodu Ronšperků skončila dne 17. června roku 1473, kdy byl hrad dobyt klatovskou městskou hotovostí.³⁾ V polovině 16. století drželi hrad, resp. pušperské dominiium krátce Švihovští z Rýzemberka, kteří ho prodali roku 1548 Adamovi Nebílovskému z DrahoBUZE. Nebílovští se již o obnovu starého hradu nesnažili, protože obývali pohodlnější tvrz v nedaleké Poleni.⁴⁾ Počátkem 17. století nechali Nebílovští do pozůstatků pušperského donjonu vestavět kapli sv. Václava.⁵⁾ Roku 1686 přechází pušperské dominiium dědičtím na Janovské z Klenové, kteří jej prodávají roku 1711 Čermínům z Chudenic, v jejichž majetku zůstala zřícenina s dvorem Pušperkem až do roku 1945.⁶⁾

Kaple sv. Václava byla orientována na ose zhruba v severojižním směru, přičemž vchod byl situován na východní straně. Za vchodem se nacházela malá předsíň, z níž se vstupovalo do hlavní lodi, která byla oddělena od pětibokého presbytáře vítězným obloukem. V první polovině 18. století, za dob faráře Smiška, se uvádí tato kaple natolik sešlá, že v ní není možné konat bohoslužby. V zemském katastru z roku 1713 je popis, ve kterém je uvedeno, že kaple nemá již strop a střecha je ve velmi špatném stavu, i když v odhadu z roku 1711 byla ještě oceněna na 100 zlatých. V roce 1769 byla z iniciativy a za přispění chudenického vrchního správce Václava Podivína Holečka a lesního Aloise Melichara opravena a dále užívána až do roku 1782, kdy byla nařízením Josefa II. zrušena a při následné veřejné dražbě v roce 1788 prodána Janu Čermínovi z Chudenic za 12 rýnských zlatých. O dalším využití kaple za Čermínů z Chudenic nemáme dochované zprávy. V kapli se nacházel oltář s centrálním obrazem sv. Václava.⁷⁾

Dveře, které jsou předmětem tohoto příspěvku, byly objeveny v jedné stodole ve vsi Bezpravovice. Dle sdělení majitele usedlosti, který informaci o jejich původu získal od svých předků, pochází tyto dveře z hradu Pušperka. Byly z původního místa přeneseny do Bezpravovic, kde byly použity jako vstupní dveře u stodoly. Tyto jednokřídlé

Dveře z Pušperku.

dveře, o rozměrech 1 x 1,68 m, jsou zhotoveny z jedlového dřeva. Pohledová (lícová) plocha je složena z opracovaných prken s variabilní šířkou 10 – 20 cm a tloušťkou 2 cm. Prkna jsou upevněna hřebíky s širokou kovanou hlavou o průměru hlavy 3 – 3,5 cm na podkladových prknech a vytvářejí kosočtverečný motiv, který vychází ze středu dveří. Tři podkladová prkna, která jsou rovněž z jedlového dřeva, mají šířku 35, 35 a 30 cm a tloušťku 4,5 – 5 cm a jsou spojena dvěma svlaky na rubové straně dveří, po celé jejich šířce. Jedná se pravděpodobně o prvek, který byl na tyto dveře druhotně připevněn v mladším období.

V levé části lícové plochy, zhruba v polovině výšky dveří je zámkové kování, které tvarově a tematicky spadá do poloviny 18. století. Výška tohoto kování je 30 cm a šířka činí 9 cm. Spodní část kování je vypracována tak, že vytváří rostlinný listový motiv. Ve středové části, která se kruhovitě rozšiřuje, je proražen otvor pro zasunutí klíče. Horní část kování je opět upravena do rostlinného motivu, který vzdáleně připomíná trs trávy. Po celé ploše kování je provedeno dozdobení rytými liniemi. Kování je k ploše dveří připevněno čtyřmi drobnými hřebíčky. Toto kování je i přes povrchovou korozní vrstvu v poměrně dobrém stavu. Vedle kování je směrem k levému kraji zapuštěno kované očko s petlicí, které bylo k těmto dveřím doplněno pravděpodobně v mladším období.

Zámek dveří z Pušperku.

Z druhé strany dveří ve stejné úrovni je instalován zámek, který je vybaven dvěma nad sebou umístěnými závorkami obdélníkového profilu. Tyto závorky jsou opatřeny dvěma vodícími páskami (vodítky), které jsou připevněny nýtováním ke kovovému podkladu. Vodící páska, která se nachází blíže ke středu dveří, je na spodní straně rozkovaná do tenkého plechu, který vytváří listový motiv po celé délce spodní části zámku. Zakončení závorce je na straně ke středu dveří ohnuto do pravého úhlu. Na toto zakončení vyvíjí tlak konce páskové pružiny, která drží západky setrvalě ve vysunutém (zamčeném) poloze. Tyto listové pružiny jsou šnekovitě obtočené okolo středových hranolových trnů. Na zámku jsou patrné známky oprav, prováděné kovářským svařováním. Proti klíčovému otvoru je ke kovovému podkladu přinýtována zarážka, vymezující hloubku zastrčení klíče. V místě zasunutí klíče je na horní závorce instalován výstupek, o který se opírala brada klíče a posouvala závorcu do polohy otevřeno. Mechanismus zámku umožňoval zavření dveří z venkovního prostoru horní závorcu a zajištění dveří zevnitř pomocí spodní závorcu, která byla pro umožnění posuvu opatřena hákovitým madýlkem. Zámek je dodnes ve funkčním stavu a je velkou škodou, že se k němu nedochoval původní klíč.

Poznámky: 1) Státní okresní archiv Klatovy, fond Archiv města Poleň, sign. K 128, inv. č. 2. 2) Jánský, J.: Kronika československé hranice IV (1458-1478). Doba krále Jiřího a první období jagellonské vlády – boje s křižáky a odboje Zelenohorské jednoty a bocklerů. Domažlice 2004. 3) Citace v pozn. 2. 4) Sedláček, A.: Hrad, zámek a tvrze Království českého IX. Domažlicko a Klatovsko. 3. nezm. vyd. Praha 1997. 5) Citace v pozn. 1. 6) Citace v pozn. 1. 7) Citace v pozn. 1.

Smrt na Karlštejně podruhé

Marcela Týřová

V minulém čísle Hlásky (4/2014) mne zaujal drobný příspěvek Petra Rožmberského Smrt na Karlštejně a zároveň výzva autora k objasnění důvodu návštěvy Karlštejna horažďovickým duchodním písařem Danielem Kniem¹⁾ v doprovodu lazebníka Andresa Ritschela. Nečitelnou pasáž zápisu z horažďovické matriky, jehož kopie byla uveřejněna spolu s příspěvkem, se mi podařilo přečíst. Transkribovaný přepis²⁾ tedy zní: „Nota Bene 16. máje a 17. před svátky svatodušními jel pan Daniel Knia, písař duchodní horažďovický na Karlštejn k svému panu tchánu, na vodnatelnost těžce složenému. Pojal sebou Andresa Ritschela, lazebníka horažďovického, ...“ Zápis pokračuje ve znění, přepsaném ve výše uvedeném příspěvku. Nehoda se dle horažďovické matriky stala 3. června 1698.³⁾

Důvodem návštěvy Karlštejna pány z Horažďovic tedy nebyla prosba adresovaná světcům, jejichž ostatky byly uloženy na hradě, o uzdravení samotného Daniela Knia. Naopak starostlivý zeť Knia se vypravil, spolu s lazebníkem zběhlým v léčení nemocných, na pomoc nemocnému tchánu, toho času dlícím na Karlštejně. Na otázku, kdo byl Kniovým tchánem, nacházíme odpověď v matričním zápise z 5. února roku 1689. Toho dne se duchodní písař horažďovického panství Daniel Knia oženil „s urozenou pannou Rozinou, dcerou pana Ferdinanda Šmyda, toho času hejtmana Šlysburského Lnářského“.⁴⁾ Ferdinand Šmid, v jiných pramenech jmenovaný jako Johann Friedrich Schmid či Jan Bedřich Šmid, byl ve dvacet kilometrů vzdálených Lnářích hejtmánem panství minimálně v letech 1684-1689.⁵⁾

Jan Bedřich Šmid se záhy po svatbě své dcery stal hejtmánem panství karlštejnského. Byl jím nejpozději od roku 1691, čehož jsou důkazem jím vyprokované úřední písemnosti, uložené v archivním fondu Velkostatek Karlštejn.⁶⁾ V době Šmidova hejtmanského úřadu byli zástavní majitelé panství Karlštejn dva – Jan Josef, hrabě ze Šternberka, a Kryštof, hrabě z Weissenwolfu. Ani jeden z nich se o hrad Karlštejn příliš nestaral, a tak od poslední renesanční přestavby v letech 1578-1597 a vyplnění Švédy v roce 1646 postupně chátral.⁷⁾ Karlštejn byl pravděpodobně využíván pouze úředníky (kanceláře, byty), což může být vysvětlením nočního pobytu Knia a Ritschela přímo na hradě, nejspíše v bytě tchána Šmida. Chatrnost stavebních prvků hradu mohla být příčinou nešťastného pádu.

O neštěstí na Karlštejně se zmiňuje i úmrtní zápis v matrice farnosti Budňany-Karlštejn: „Z města Horažďovic. Mai 1698.“⁸⁾ Nešťastně vypadnouce z vokna hradu Karlštejna a na tom místě život svůj dokončil Andres, felčar Horažďovský. Pochován jest při chrámu Páně sv. Palmatia“.⁹⁾ Nehoda se tedy stala ještě koncem května, ale informace o ní do Horažďovic dorazila, patrně společně s Kniem, až začátkem června. Teprve tehdy byla zapsána do horažďovické matriky s červnovým datem.

Bohužel ani zeťova podpora, ani felčarova zdravotní pomoc Janu Bedřichu Šmidovi nepomohla. Hned za úmrtním zápisem Andesovým následuje zápis: „Z hradu Karlštejna. Mai 1698.“¹⁰⁾ Zaopatřen svatou zpovědí a přijímáním velebné svátosti oltářní, též posledním pomazáním, umřel v Pánu urozený pan Jan Frydrych Šmyd, hejtmán panství karlštejnského, věku svého maje 57 let. Pochován jest v chrámě Páně sv. Palmatia“.¹¹⁾

Poznámky: **1)** Raději bych se držela prameny citovaného tvaru příjmení „Knia“. **2)** Viz pozn. 1. **3)** SOA Plzeň, Sběrka matrik, Horažďovice 03, fol. 129v-130r (dostupné z <http://actapublica.eu/>). **4)** Citace v pozn. 3, fol. 88v. **5)** Hille, J. P.: Velkostatek Lnářský, 1905, fol. 33r (nepublikovaný rukopis uložený na MÚ Kasejovice). **6)** SOA Praha, Velkostatek Karlštejn, inv. č. 504. **7)** Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého VI – Podbrdsko. 3. vyd., Praha 1995, s. 64-68. Durdík, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha 1999, s. 247. **8)** Přesné datum je nečitelné, resp. se nachází ve hřbetě matriky a sken jej nezachytil. **9)** SOA Praha, Sběrka matrik, Budňany-Karlštejn 01, pag. 291 (dostupné z <http://ebadatelna.soa-praha.cz>). **10)** Viz pozn. 8. **11)** Citace v pozn. 9.

Už jste četli...?

V roce 2014 vydalo Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech ve spolupráci s obcí Chanovice monografii **Archeologický výzkum panského sídla v Chanovicích**, zachycující proměny a hmotnou kulturu venkovského panského sídla zejména v období vrcholného/pozdního středověku až raného novověku. Jde o kolektivní práci řešící uvedenou problematiku z pohledu několika vědních disciplín. Práci jednotlivých autorů (J. Anderle, M. Ebel, M. Gelnar, J. Hána, J. Hůrková, R. Krajčíc, P. a R. Kočárovi, M. Tetour, P. Schneiderwinklová, Z. Sůvová) koordinovala J. Hůrková. Knihu formátu A4 o 438 stranách je možné zakoupit či objednat v klatovském muzeu (muzeum.klatovy@tiscali.cz) za 648 Kč + balné a poštovné.

Památky středních Čech. Časopis Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze 28/2014, č. 1. Formát A4, křída, barevné/černobílé obrázky, 72 stran. Distribuce: tel. 274008285, e-mail: roubickova.dita@stc.npu.cz. Z obsahu: J. Kypta – J. Veselý – Z. Neústupný: K stavebnímu vývoji severního parkánu hradu Českého Šternberka, s. 53-63; E. Vyletová: Obnova zámeckého areálu v Benátkách nad Jizerou, s. 64-69.

Průzkumy památek XXI/2014, č. 1. Vydává Národní památkový ústav ú. o. p. středních Čech v Praze. Formát A4, křída, 168 stran, barevná vyobrazení. Distribuce: tel. 274008285, e-mail: roubickova.dita@stc.npu.cz. Z obsahu: R. Šimůnek: Prospekty českých panství Sibiľly Augusty Bádenské (1716) (reprodukovány vyobrazení panských sídel Ostrov, Brložec, Karlovy Vary, Údrč, Toužim, Děpoltovice a dalších míst), s. 5 – 38; V. Razím: K stavebnímu vývoji a významu hradu Hasištejna, 39 – 74; J. Kypta – M. Sýkora: Předhradí a předpolí hradu Hasištejna. Zemní fortifikace předsunuté bašty a stopy další zástavby, s. 75-88; L. Šabatová: Lovecký zámeček v Lednici – architektonická a funkční proměna voluturní stavby, s. 130-136. Děkujeme za zaslání.

Jaroslav Bašta: **Poslední král Bójů.** Praha 2014. Vydal Prakup Production s.r.o., Dykova 960/4, 101 00, Praha 10. Formát A5, 176 stran. Románové zpracování osudů kmene Bójů, dotýkající se i západních Čech.

Z. Fišera: **Hrad Chlum-Kozlov u Turnova.** Edice Zapomenuté hrady, tvrže a místa č. 46. Plzeň 2014. Brožura seznamuje čtenáře s rozsáhlým skalním hradem na pískovcích. Formát A5, 24 stran, barevná a černobílá vyobrazení, cena 35 Kč (+ poštovné a balné). Publikaci lze objednat u vydavatelství Ing. Petr Míkota, Polní 56, 326 00 Plzeň, e-mail pmikota@post.cz.

P. Rožmberský

Z hradů, zámků a tvrzí...

Ve věži hradu **Orlík u Humpolce** byla první listopadový víkend otevřena rozhledna, která vyvolala mezi místními obyvateli i historiky polemiku. Názory na kovové točité schodiště v kombinaci s historickou budovou se různí. O důvod víc, proč se jet na místo podívat a udělat si vlastní názor. Vlajka pánů z Dubé, zakladatelů hradu, oznamuje, že věž je opět otevřena (deník Právo 6. 11. 2014).

Pro milovníky rekonstruovaných a tím i zachráněných šlechtických sídel je možné doporučit návštěvu zámku v **Lešanech** (okr. Benešov). Současnému soukromému majiteli se podařilo během dlouhých let zámek se zahradou a hospodářskými budovami opravit výhradně ze svých zdrojů bez jakýchkoli dotací, a to včetně interiérů, pod dohledem NPÚ. Na zámku je možné po domluvě s majitelem a po zaplacení 40 Kč vstupného si

Zámek v Lešanech 2014 (foto V. Svoboda).

prohlédnout zrekonstruované komnaty v přízemí a 1. patře (možno fotit) a park. V přízemí je restaurace, v přilehlých býv. hosp. budovách je penzion, bowlingová dráha s barem a provozní zázemí. Na zahradě je venkovní posezení s grilem. Je možno uspořádat svatební obřad vč. hostiny a ubytování. Pro zajímavost uvádím, že v době okupace bylo na zámku místní velitelství gestapa a nyní do původního stavu obnovovaná věž byla tehdy z poloviny zbourána a byla z ní udělána vodárna.

Původně gotický hrad **Houska** (okr. Česká Lípa) odhalil další tajemství. Začátkem listopadu se badatelům podařilo odkrýt desítky let hledanou tajnou místnost z doby renesance. Ta byla před mnoha lety zazděna. V plánech není zanesena a není o ní zmínka ani v žádné knize. Nikdo tedy neví, k čemu sloužila (Novinky <http://www.novinky.cz>).

Zřícenina hradu **Zlenice-Hláška** (okr. Praha-východ) je turistům lépe přístupná. Obec nechala postavit unikátní dřevěný most, po němž se lze dostat do hradu. Nejde o historickou kopii původního mostu přes hradní příkop, ale byly použity tradiční stavební postupy i materiál. Náklady překročily milión korun (R. Plavecký, Právo).

Nový most za Zlenicích (foto: archiv regionu Posázaví).

V. Svoboda

Výčapy (okr. Třebíč) – zámek z 1. poloviny 17. století byl v roce 2002 odstraněn a na jeho místě je dnes nová budova školy.

Bačkov (okr. Havlíčkův Brod) – zámek se během posledních pěti let zřítíl a jeho zbytky jsou postupně odstraňovány.

J. Synek

Bačkov – pohled od jihovýchodu 1992.

Bačkov – pohled od jihozápadu 7. 9. 2014.

Asociace majitelů hradů a zámků byla založena roku 1995. Sdružuje 44 soukromých vlastníků historických objektů. Adresa: Korunní 73/1257, 130 00 Praha 3, e-mail: info@amhz.cz.

Zámek **Lipová** (okr. Děčín). Po „úřadování“ armády se ze zámku stala ruína. Zkázou dovršila soukromá firma, která v podstatě usilovala o zánik objektu. Současným majitelem je Via tempora nova, spolek pro rekonstrukci a revitalizaci zámku v Lipové. Na

záchranu zámku byla vypsaná veřejná sbírka – snahu o záchranu lze podpořit darem na účet č. 430430430/0600.

Zříceninu hradu **Rabštejn** (též Rabštejn, okr. Chrudim) koupili od Lesů ČR tři nadšenci, kterým se nelíbilo, jak zřícenina chátrá. Chtějí ji opravovat svépomocí (Metro 8. 4. 2014).

Zv. Dragoun

Zprávy z klubu Rada

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail: rozember@post.cz. Internetové stránky: http://www.klub_augusta_sedlacka.cz. **Pozor, změna e-mailové adresy!**

Nejpozději **do 10. března** je třeba zaslat Radě **Zprávy o činnosti a Zprávy o hospodaření poboček za rok 2013**. Seznamy i zprávy je možné zasílat na výše uvedenou **novou** el. adresu.

Konference Dějiny staveb 2015 se opět koná na zámku v Nečtínech ve dnech **20. – 22. března**. Členové KASu, kteří měli příspěvek na minulé konferenci a kterým účast nehradí zaměstnavatel, a též studenti denního studia, kteří zde představí alespoň poster, jsou osvobozeni od konferenčního poplatku. Přihlášky na adresu pmikota@post.cz zasílejte na adresu P. Mikota, Polní 56, 326 00 Plzeň. Podrobnosti na www.evida.cz/mikota.

Redakce Hlásky přeje čtenářům a hlavně autorům Hlásky v novém roce především hodně zdraví a inspirace. Děkuje těm, kteří reagovali na výzvu v minulém čísle a poslali příspěvky. Ti, kteří se ještě nerozhoupali, je jistě pošlou příště na e-mail: **rozember@post.cz**. Každý ze členů klubu, kdo přispěje do Hlásky (článek nebo informace v rubrikách Už jste četli a Z hradů, zámků a tvrzí), bude mít příští ročník Hlásky zdarma. Znovu vyzýváme, abyste psali; **bez Vašich příspěvků by Hláška nemohla vycházet.**

Pobočka Plzeň

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail: rozember@post.cz.

Podzimní zájezd na Bezručicko či lépe do povodí Úterského potoka provázelo skvělé slunečné počasí. Plný autobus (27 lidí a dva psi) poprvé zastavil u velkého pozdně barokního zámku z 18. století možná od stavitele Jakuba Augustona. Střechy jsou v pořádku, zámek je obýván, okolí udržováno, opravy pokračují, ale v době naší návštěvy byl nepřístupný. Následoval Sviňomazský Hrádek, který málokdo našel, neboť na turistických mapách je jeho poloha chybně zakreslena. Od Sviňomaz dost vzdálenou lokalitu jsme po mírném bloudění našli na hraně kaňonu Úterského potoka. Předhradí lemuje na jedné straně příkop s vnějším i vnitřním valem, na jiné straně hluboká rokle. Předhradí je od malého jádra odděleno dalším příkopem. V jádře odhalil starý výkop úsek kamenného zdiva. Historie sídla je velmi skoupá – byl původně rytířů z Hrádku, větve pánů ze Všerub. Další lokalitou byla Cebiv se svým mohutným barokním zámkem na půdorysu písmene H, obsahujícím části staršího sídla. Zámek má ještě poměrně dobrou střechu, ale není využíván, má vytlučená okna, okolí je neudržované a jeho osud velmi nejistý. Dále jsme viděli bývalý lovecký zámeček Daňkov (nepřístupný), s novou částí střechy a blízko něj velmi romantickou zříceninu hradu Gutštejna. I když zde již snad všichni účastníci zájezdu byli, opět potěšil. Návštěva pozdně slovenského hradiště Šipín s částečně dochovaným valem, gotickými božími muky, kostelem, bývalou farou, školou a myslivnou byla zajímavá. Dalším navštíveným místem byl Falkenštejn. Strmý výstup od Úterského potoka komentovali někteří pozměněným úslovím „Vidět Falkenštejn a umřít“. Předhradí je vymezené vnitřním i venkovním valem, za ním je dalším příkopem oddělená přední plochá část jádra. Skalní průrva pak od ní oddělovala zadní část jádra na skále spadající do údolí. Zde jsou patrné terénní obrysy ústředního objektu hradu a ve skále vytesané základy lehčí stavby. Po polovině 15. století byl již hrad zřejmě pustý; byl někdy předtím dobyt královským vojskem. V Potíně mezi tím vařila výborný buřtůláš J. Richterová na chalupě manžela I. Štrunce; obědvali jsme na návsi (někdo si dal i dvě porce), kde byly připraveny stoly a lavičky, k dispozici bylo točené pivo a Mendřecovi lahví fermeta

(digestiv) podávaného v malých dávkách oslavili narození vnučky. Po obědě jsme vystoupali na známý Švamberk-Krasíkov a na zřízenou vyhlídku na torzu hradní věže s nádherným rozhledem. Ve dvoře Krasíkov pod hradem s renesančními božími muky (1613) a druhotně použitými kamenickými články z hradu bylo možné se občerstvit, koupit kozí nebo oslí sýr, ručně vyráběná mýdla a shlédnout malou zoologickou zahradu (koně, oslí, ovce, kozy, lamy, nutrie). Ve dvoře se také repasují historické železniční vagóny a jiná vozidla. Pořádají se tu různé kulturní akce, je zde možnost ubytování. Poslední navštívenou lokalitou bylo tvrziště v Dolních Polžicích, dnes s vyčištěnými příkopy a udržovaným trávníkem – na valu bylo pořízeno hromadné foto a jelo se domů. Za přípravu a organizaci je třeba poděkovat I. Štruncovi, J. Richterové a P. Rožmberskému. Video a foto z akce jsou umístěna na internetových stránkách KASu.

Také autovycházka na severozápadní Pražsko se mezi deštivými dny strefila do nádherného počasí. Snad hrozba deště zapříčinila velmi nízkou účast – 9 lidí ve třech autech. První lokalitou byla zachovalá palácová tvrz Litovice se zvláštními okénky, kterou bylo možné shlédnout jen zvenčí. Umělý hrad v Červeném Újezdě překvapil svou bizarní směsicí slohů a v předpolí nefunkčním větrným mlýnem. Tvrziště Tasov nedaleko vsi Hřebeč je poměrně zachovalé, středový pahorek kupodivu nebyl zarostlý křovím, ale byl zde trávník. V Buštěhradě jsme si prohlédli poměrně početné architektonické pozůstatky hradu, zastavěného domky. Rozlehlý zámek se po odsouzení dr. Ratha patrně pokračování oprav jen tak nedočká. Zámek v Kolči naopak vstává z mrtvých. Na hospodářské budově zaujal napůl opadaný německý nápis Bei guten Kaiser (U dobrého císaře) oddělený rakousko-uherským státním znakem od azbukou psaným nápisem U charošovo imperatora. Účastníci si lámali hlavu nad tím, jak nápisy označující patrně hospodu mohly vzniknout, až jim to osvětlil místní hrobník při obhlídce hrobky zdejšího panstva na hřbitově – jde o pozůstatky nápisů zřízených zde před lety filmaři při natáčení jakéhosi filmu. Hradiště Budeč překvapilo svou rozlohou. Je zde zřícenina hrobnického domku vedle funkčního hřbitova, na němž stojí nejstarší dochovaná stavba v Čechách – rotunda sv. Petra z roku 895. Tato národní kulturní památka je udržovaná a až tak starobyle nepůsobí. Opodál jsou přiznány základy další (mladší) církevní stavby. Renesanční zámek v Nelahozevsi je vskutku monumentální, ozdoben krásnými figurálními sgrafity. 100 korun vstupného se vybírá již před mostem do zámku, na němž právě probíhaly jakési trhy. Oběd v Kralupech mírně ztížilo hledání restaurace, nakonec úspěšné. Následovaly Chvatěruhy – pozůstatky hradu s vestavěným (a nedostavěným) zámekem, jen s jedním dokončeným křídlem. Vysoké zdi nedokončeného křídla se opravují, dvůr pod zámekem je v troskách. Zřícenina hradu Liběhradu vysoko nad Vltavou byla přístupná pouze po poli. Jeho dispozici pozměnila pozdější parková úprava. Okrouhlá tvrz v Roztokách je udržovaná a slouží kulturním akcím. Zaujal arkýř s gotickou kaplí. Poslední plánovanou lokalitou byl letohrádek Hvězda. Kvůli zácpě v pražských ulicích jsme se k oboře dostali v době, kdy už se začínalo smrákat. Hvězdu jsme tedy vzdali a jeli domů. Za přípravu autovycházky je třeba poděkovat O. Slabému, P. Rožmberskému a V. Chmelfřovi. Foto – viz internetové stránky KASu.

Podzimní členská schůze přijala 4 nové členy a zvolila výbor ve složení: předseda T. Karel, jednatel P. Rožmberský, pokladní I.

Štrunc, kontrolor J. Světlík, členové výboru P. Mikota, M. Novobilský, J. Anderle, J. Hajšman, V. Knoll, F. Kasl. Na počest výročí čtvrt století Hlásky bude na klubových internetových stránkách doplněn rejstřík z 20 na 25 let (Rožmberský) a na počest 30. výročí KASu bude uspořádáno ještě na podzim setkání s historicko-kastelologickou tematikou na tvrzi ve Svinné (Novobilský, Karel).

V říjnu na klubové schůzce promluvil T. Karel o zmrtvýchvstání některých hradů na Chebsku. V listopadu přednášela Z. Gersdorfová o letošním výzkumu skalního „mšečka“ pod hradem Valečovem a v prosinci „rozebral“ hradní věže (speciálně bergfrity) českých hradů a srovnal je s obdobnými objekty na hradech zahraničních T. Mařík. Všem děkujeme.

27. – 28. října na tvrzi ve Svinné uskutečnila výše zmíněná vzpomínková akce k 30. výročí vzniku KASu. Cca 20 lidí si připomnělo začátky i další činnost klubu, promítaly se historické filmy, jedlo a pilo. Za zorganizování akce děkujeme M. Novobilskému a T. Karlovi. Video z akce je umístěné na internetových stránkách KASu.

Podzimní „velkou“ přednášku pro veřejnost na univerzitě přednesl P. Kasl; podrobně informoval o průzkumu hradu Pušperku (okr. Klatovy) především z archeologického (kastelologického) hlediska. Zajímavou přednášku vyslechlo 30 lidí.

Další přednáška na univerzitní půdě se bude konat opět v zasedačce FF ZČU v Sedláčkově ul. 15, 2. patro, od 17 hod., a to **ve středu 18. února**. Přednášet bude Ing. Jan Anderle na téma Aktuální poznatky o vývoji hradů v jihozápadních Čechách.

Další informace od poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

Kontakty na ostatní pobočky:

Pobočka Praha

Kontaktní adresa: KAS Pobočka Praha, PhDr. Jiří Úlovec, Tř. Milady Horákové 133, 166 21 Praha 6 – Dejvice, e-mail: juliovec@mvcv.cz, Petr Valenta, geomess@volny.cz.

Pobočka Brno

Kontaktní adresa: Ing. Pavel Švehla, Ondráčkova 3, 628 00 Brno-Líšeň, e-mail: svehla.pavel@volny.cz.; Mgr. Bc. Josef Jan Kovář, Na Výsluní 2424/12, 680 01 Boskovice, e-mail: josef.kovar@seznam.cz.

Pobočka Humpolec

Kontaktní adresa: KAS, pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec, E-mail: kocmani.hu@seznam.cz, frantisek.kocman@mesto-humpolec.cz, tel: 777347511. Internetové stránky pobočky: <http://www.hrad-orlik.cz>.

Pobočka Zlín

Kontaktní adresa: KAS pobočka Zlín, MUDr. Jiří Hoza, Česká 4760, 760 05 Zlín. Tel. 737177346. E-mail: jihoz@post.cz. Int. stránky pobočky: <http://www.kaszlin.estranky.cz/>.

Pobočka Hradec Králové

Kontaktní adresa: Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec n. Orlicí, e-mail: slavik@josefov.npu.cz, jaro-slav_cerny@centrum.cz.

Uzávěrka dalšího čísla: 10. 3. 2015 (vyjde v první dubnové dekádě 2015)

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. lednové dekádě 2015.

Šéfredaktor Petr Rožmberský (rozember@post.cz.), technický redaktor ing. Petr Mikota (pmikota@post.cz.),

redaktor pro internet Milan Novobilský (klub_augusta_sedlacka@centrum.cz.).

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 56 Plzeň.

Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění statutárního města Plzně.

Registrováno pod značkou OK UmP 23/1991. 350 výtisků.

2015 Plzeň